

Medúza

A Polip egyesület félévi kiadványa
2025/II.

*“Notre connaissance est partielle,
et partielle sont nos prophéties”*

MMXXV

Tartalomjegyzék

Tartalomjegyzék	2
Szerkesztői előszó a második kiadáshoz	2
Szenvedélyes igazságbeszéd – veridikció a hatalom árnyékában	4
Birodalmi hiány és szakrális kötelesség	20
A többség megalkotása és hegemoniaépítés a New Deal idején Roosevelt Madison Square Garden-beszédének elemzése Laclau hegemonia- és diskurzuselmélete alapján	27
Etikai demokrácia	37

Szerkesztői előszó a második kiadáshoz

A Polip Egyesület Medúza névre keresztelt lapjánka második kiadását tartja kezében az olvasó. Az első kiadás elméleti, nagyrészt megalapozó és inauguratív írásmódja után a második kiadás konkrét elemzéseket tartalmaz a politikaelmélet főbb kérdéseiről az aktuálpolitikai események tágabb vetületeiről, politikai kultúrák sajátos felfogásairól, a demokrácia és etika viszonyáról, a hatalomszerzés a többségkreálás mikéntjéről. A cikkek jelentős része szemináriumi munka keretében készült, melynek összekapcsoló fogalmai a diszkurzivitás, a politikai tudás, a politika, a nyelv és a hatalom háromszögelt viszonyrendszere voltak. A szöveggyűjtemény vezérmotívuma tehát a hatalom, a nyelv, a politika és az etika viszonyrendszere.

Ávár Bence nemzetközi tanulmányok alapszakos hallgató Orbán Viktor és Magyar Péter retorikáját, beszédstílusát, emlékezetpolitikai felfogását és történelemképét tárgyalja, 1956, 1989 és 2025 éveire fókuszálva egy Michel Foucault és Jacques Rancière által megihletett interdiszciplináris módszertanban. A cikk azóta nem kevés aktualitásra tett szert (jelen kiadás szövegei mind 2025-ös keltezésűek). Sárközi Dániel nemzetközi tanulmányok alapszakos hallgató *Birodalmi hiány és szakrális kötelesség* c. szövegében a Vlagyimir Putyin által vezetett oroszország elmékezetpolitikai és geopolitikai gondolkodásmódját elemzi, nyelvi és eszmetörténeti forrásokat felhasználva, diszkurzív keretben. Fekete Artúr mesterszakos politológus egy Ernesto Laclau által kidolgozott hegemoniaelméleti diskurzív keretben elemzi Franklin Delano Roosevelt szociálpolitikája és a Demokrata Párt új többségalkotási és szociális stratégiája közötti párhuzamokat, nem elmulasztva kitérni a New Deal egyes szakpolitikai részleteire és azok politikai keretezésére. Végezetül Kirschner András politikatudományok alapszakos hallgató egy merész, idealizmust nem nélkülöző ugyanakkor meggyőző részletességgel alátámasztott javaslatát olvashatjuk a kortárs liberális demokráciák válságára, mely megoldási javaslatot a szerző etikai demokrácia névre keresztelt.

A Medúza alapításakor a szerkesztőség és a tágabb közösség szeme előtt egy olyan orgánus lebegett, amely a kreatív, szárnyaikat bontogató és tehetséges fiatal kutatók és szakemberek fóruma kíván lenni. Büszkén konstatáljuk, hogy a második szám, kizárólag egyetemi hallgatók által írt munkáinak szellemi mélysége és minősége visszaigazolta és bizonyos mértékben meg is haladta várakozásainkat. Kijelenthetjük, hogy gondolatébresztő, kreatív,

olykor provokatív ám minden esetben igényes és ígéretes cikkeket és vitára bízató gondolatokat talál az, aki online formában képernyőjére tűzi a kiadványt. A közreműködők számára köszönetét fejezi ki, a fiatal kutatókat további eredményes munkára biztatja, A Medúza szerkesztősége.

(A kiadás borítója Rembrandt van Rijn, *Krisztus viharban a Galileai-tengeren* című 1666-os olajfestménye (Public Domain))

Ávár Bence

Szenvedélyes igazságbeszéd – veridikció a hatalom árnyékában

„Demokratának lenni mindenekelőtt annyit tesz, mint nem félni (...) Közép- és Kelet-Európa országai azért féltek, mert nem voltak kész, érett demokráciák, s minthogy féltek, nem is tudtak azokká válni.”

(Bibó István: A kelet-európai kisállamok nyomorúsága, 1946)

Az 1956-os magyarországi eseményekre vonatkozó, ab ovo terhelt fogalmak politikai interpretációi sokrétegű betekintést nyújtanak a magyar politikai diskurzusba. Az emlékezetpolitika csomóponti-pontjainak uralása és ezáltal a közbeszéd formálása aktuálisan is meghatározza a közéletet. Alkalmassint a jubiláló esemény mécsesei két emberöltő alatt sem hunytak ki, sőt meglehet, hogy több árnyékot vetnek, mint a harmadik köztársaság története során valaha. Elemzésem gerince Orbán Viktor 1989. június 16-ai beszéde mentén húzódik. Megvizsgálom a beszéd körülményeit, majd jelenlegi értelmezését, illetve az arra épülő politikai tömb invariáns történetfilozófiáját. A beszéd jelentősége az állampárti hatalom összeomlásának tematizálásában annyira elterjedt, hogy a 2023-as középszintű történelem érettségi '89-'90-es évek eseményeiről szóló esszékérdésénél a hivatalos javítókulcsban szerepelt pontszerzési lehetőségként a fiatal Orbán beszéde (a miheztartás végett nem kizárólagos opcióként).

A hallgatóság megszólításai között kétharmados arányban jelenik meg a „Polgártársaim” formula a „Barátaim” kárára. Ez célzott szándékkal szemlátomást elűt az akkori hatalom bevett „elvtárs” vokativuszától. Ezen írásomban nem áll módomban a szóban forgó megszólítási modellt összevetni sem az újratemetésen elhangzott többi beszéddel, sem a tárgyalt rétor által politikai karrierje során használt egyéb változatokkal; ámbár ez egy izgalmas kutatást eredményezne.

Már a beszéd elején megfogalmaz Orbán egy egyfajta történelemfilozófiát, igyekszik megfesteni a kontinuitás körvonalait a pillanat és az '56-os esemény között, továbbá előzményt keres ehhez az egész folyamathoz. Mivel Nagy Imre és társai tagadhatatlanul kommunisták voltak ezért– ismerve pályafutását itt váteszként tűnhet fel – rájuk úgy

hivatkozik, mint „államférfiak, akik azonosultak a magyar társadalom akaratával” és mint akik „leszámoltak a szent kommunista tabukkal”. A hatodik koporsó szolgál számára azonosulási pontként –ebben nyugodnak a névtelen áldozatok, ha úgy tetszik a történelem valódi aktorai –és ezt megragadva teszi a fiatalokat hangsúlyossá. Amennyiben erre a megközelítésre egy konzisztens álláspontként tekintünk, annyiban ellentmondásokba ütközhetünk a Fidesz, vagy akár Orbán Viktor jelen cselekvéseméletében, minekutána állításuk szerint a társadalom politikai alrendszerében a fiatalok kevésbé aktívak.

Tehát ’56-ra a saját előzményeként tekint és ennek előzménye pedig 1848 az ő értelmezésében.

„Az orosz megszállás és a kommunista diktatúra negyven évvel ezelőtt történt bevezetése óta a magyar nemzetnek egyszer nyílt alkalma, csak egyszer volt elegendő bátorsága és ereje ahhoz, hogy megkísérelje elérni a már 1848-ban kitűzött céljait, a nemzeti függetlenséget és a politikai szabadságot. Céljaink máig nem változtak, ma sem engedünk a ’48-ból, így nem engedünk ’56-ból sem.”¹

Ez a beszéd első mondata a megszólítást követően, itt a folytonosság tükrében mindenkori célként tételezi a nemzeti függetlenséget és a politikai szabadságot, később ehhez kapcsolódik még az európai polgári demokrácia. Érdekes párhuzam a ’48-as eseményekben megtalált előzmény, hiszen az akkori hatalom is történelmi alapot keresett gyökereihez és ezt rendre a magyar felkelések tárházából vegyítve öntötte ki, például a Dózsa-féle, vagy a Rákóczi-féle mozgalmakat részesítette előnyben. 1848-at is integrálta az ideológia a maga történelemképébe, bár annak nemesi, liberális elemeitől elhatárolódott. A népek tavaszának zászlórúdjai köré csavarodó ujjak elméleti mozgatójaként tekinthetünk a *Neue Rheinische Zeitung*-ra vagy akár konkrétan az 1848 február 26-án megjelenő *Kommunista Kiáltvány*-ra. Ezt inkább, mint egy a kontinens nagyobb részére jellemző tendenciát kell elgondolnunk, mintsem gyakorlati hatást.

Orbán az események tanulságát is megvonja, jelesül azt, hogy ’56 volt az utolsó lehetőség a csatlakozásra a „nyugathoz és a jóléthez”; ennek meg nem valósulása pedig „ázsiai zsákutcába” kényszerített vissza bennünket. A tanulság pedig az, hogy a „demokrácia és a kommunizmus összeegyeztethetetlenek”. Ezt a tanulságot journalistikusan a jelenlegi kormány szemére vethetnénk a Kínai Népköztársasággal folytatott külpolitikai akciói kapcsán, de meglátásom szerint ez a magas labda több szempontból is torzító, valamint

¹ <https://magyarnemzet.hu/belfold/2019/06/orban-viktor-beszede-nagy-imre-es-martirtarsai-ujratemetesen>

elemzésem nem kíván pástra menni az aktuálpolitikai preferenciák arénájában, legyen az bármennyire is kézenfekvő. Ami viszont a mi szempontunkból kiváltképpen izgalmas az nevezetesen 1956 felbélyegzése. A mindenkori hatalom és közbeszéd által használt fogalom pusztán egy szóba belesűrít egy egész koherens történelemképet. Az általam ismert populáris varriációk: forradalom, szabadságharc, népfelkelés, ellenforradalom. Ezen fogalmak mindegyike eltérő történelmi, társadalmi, politikai keretezés endorszálását vonja maga után. A későbbiekben kitérek a többi fogalom értelmezésére is valamelyest, de számunkra azt szükséges megállapítani, hogy Orbán Viktor beszédében következetesen forradalomként hivatkozik '56-ra és ezt lakonikus beszéde során gyakran sordíszként kalligrafálja a magyar társadalmi gondolkodás új, de korántsem üres lapjára.

Fontos megvizsgálnunk azt is, hogy a rokonérző közönség a beszéd mely pontjain kezdett heveny tapsolásba egyetértésüket kifejezendő. Az első nagyobb tapsvihart Orbán egy a diktatúrák természetéről szóló értekezése váltotta ki.

„Mi, fiatalok sok mindent nem értünk, ami talán természetes az idősebb generációk számára. Mi értetlenül állunk azelőtt, hogy a forradalmat és annak miniszterelnökét nemrég még kórusban gyalázók ma váratlanul ráébrednek, hogy ők Nagy Imre reformpolitikájának folytatói. Azt sem értjük, hogy azok a párt- és állami vezetők, akik elrendelték, hogy bennünket a forradalmat meghamisító tankönyvekből oktassanak, ma szinte tülekednek, hogy – mintegy szerencsehozó talizmánként – megérinthessék ezeket a koporsókat. Mi úgy véljük, nem tartozunk hálával azért, hogy harmincegy év után eltemethetjük halottainkat, nem jár nekik köszönet azért, mert ma már működhetnek politikai szervezeteink. A magyar politikai vezetésnek nem érdeme, hogy a demokráciát és szabad választásokat követelőkkel szemben – bár fegyvereik súlyánál fogva megtehetné – nem lép fel a Pol Potéhoz, Jaruzelskiéhez, Li Pengéhez vagy Rákosiékhoz hasonló módszerekkel.”²

Az idézet nyitányában Orbán ismét kiemeli a fiatalokat és a magyar társadalom különböző generációinak eltérő gondolati térképei közt állapít meg diszkrepanciát. A megemlékezés szervezőinek adresszált politikai köpönyegforgatására majd később térek ki, de világosan láthatjuk, hogy a párt önnön történelmében kívánja a reformok pontjait összekötni, így torzítva folytonosságot képezni. A párt viselkedésében is látjuk azt, amiről az egész ceremónia szól, a hatalom először nem enged, majd nem hagy nyugodni egy elhunytat és annak testét politikai célokra hasznosítja. Orbán kiválóan veszi észre a diktatórikus hatalom azon tulajdonságát miszerint ereje abban rejlik, hogy nem kell használnia fegyvereit – hiszen

² <https://magyarnemzet.hu/belfold/2019/06/orban-viktor-beszede-nagy-imre-es-martirtarsai-ujratemetesen>

azok megléte és szem előtt léte a kulcs, valamint, ha eléggé szem előtt van később megléte elveszti szükségességét – a lényeg, hogy a társadalom tudja, vannak fegyverek a hatalom birtokában, amiket bármikor használhat. Orbán kitér arra is, hogy a történelmet a hatalom intézményeiben a fiatalság „hamis tankönyvekből” ismerhette meg. Sajnos tapasztalataink alapján az oktatás bőrtönéből nincs rehabilitáció. Bár kalandos vizekre evezhetnénk, ha összevetnénk az akkori történelemoktatást a jelenlegivel, hiszen a történelmi materializmus szellemiségében anno a domináns értelmezési keret a protestáns történelem értelmezés maradt, szinte annullálva a katolikus és a rendi értelmezést és '56 előzményeinek esetében a mai szemlélet sem tér el az akkor bevett narratívától. A kilencvenes évektől ez egészült ki bizonyos pontokon a Szent Korona-tannal, ebből adódóan később jogilag az Aranybulla következményeivel, de az események értelmezési kerete változatlan maradt.

Ezután Orbán politikai aktivitásra szólít fel, de kifejezésre juttatja, hogy ebben a történelmi helyzetben békés megoldásra van szükség. Békés úton lehet elérni „'56 eszméit”, de ez a béke nem passzivitás. Kiderül számunkra, hogy ezek az eszmék, amiknek beteljesítésén kell munkálkodni „ha csak néhány napra is” de jelen voltak '56-ban. A vizionált párhuzam az eszmék eredete és a jelen között, miszerint előbbi véres kellett hogy legyen, utóbbi békés; viszont utóbbi megvalósulhat. Elszántságra buzdítja a hallgatóságot, valamint politikai aktivitásra, ami alatt egy olyan kormány megválasztását érti, mely „azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről”. Itt találkozunk azzal a passzussal, ami úgy híresült el, hogy Orbán Viktor követeli az orosz katonák hazaküldését. Valóban megjelenik ez a kíváncsi a szövegben, de csak itt ezen a ponton és nem ez a zárszó. Az a tény, hogy egy ízben elhangzik, valamint a szövegkörnyezet és az „azonnali”, „haladéktalan” jelzők alátámasztják a későbbi szállóige alapját, miszerint „Orbán Viktor '89-ben hazaküldte a ruszkikat”, de –mint arra reményeim szerint a későbbiekben rámutatok – ezen mozzanat politikailag motivált interpretációiban is egy pillanat felnagyítását és merevítését figyelhetjük meg. A helyes politikai aktivitás erényéhez és a békés módhoz hozzáfűzi Orbán a következőket: „senki sem hiheti, hogy a pártállam magától fog megváltozni”. Ebben a kijelentésben és a felszólításokban látens benne foglaltatnak elvárások a társadalmon belüli egyéni cselekvőre nézve, minekutána, ha valóban változást akar, annak érdekében tennie kell, helyes politikai tetteket, békés úton.

Végezetül Orbán emlékezteti a közönséget arra a tényre, hogy az '56-os eseményekhez is kötődik egy újratemetés. Rajk László október 6-ai újratemetése a politikai változások előzményeként tekinthető és analóg helyzetet teremt az aktuális idősík politikai helyzetével,

ez csak fokozza a mobilizálást az eszmény, az erények, a múlt és a jövő egybeforrásának metszéspontján a politikai jelenben.

„Mi nem érjük be a kommunista politikusok semmire sem kötelező ígéretével, nekünk azt kell elérnünk, hogy az uralkodó párt, ha akar se tudjon erőszakot alkalmazni ellenünk. Csak ezen a módon kerülhetjük el az újabb koporsókat, a maihoz hasonló megkésített temetéseket. Nagy Imre, Gimes Miklós, Losonczy Géza, Maléter Pál, Szilágyi József a magyar függetlenségért és szabadságért adták életüket. Azok a magyar fiatalok, akik előtt ezek az eszmék még ma is sérthetetlenek, meghajtják fejüket emlékek előtt.

Nyugodjatok békében!”³

Felhívja a közönség figyelmét arra, hogy a párt részéről nem elég az ígéret performálása, mert annak a vége hazugság lesz. A cél, hogy „az uralkodó párt, ha akar se tudjon erőszakot alkalmazni ellenünk”. Ez a szövegrész indokolja a békés út melletti nyílt elköteleződést. Nem párról, nem is hatalomról, hanem uralkodó pártról beszél, amiben megnyilvánul az a féelme, hogy a hatalomnak még van legitimitása. Ismét kiemeli a hatalom, valamint az uralkodó párt elválaszthatatlanságát az erőszaktól.

A patetikus beszéd nem zárul dőre aktualizálással, bár nem is menekül előle. Orbán visszatér a meghitt hangvételhez és megemlékezik név szerint a prominens elhunytakról. Itt már nem tárgyalja a hatodik koporsót, mint az '56-os események résztvevőjét, viszont a felsorolást követően a „magyar fiatalok” szerepére, mint a hatodik koporsó inkarnációjára ró kötelességeket. „Nyugodjatok békében!” – így búcsúztatja őket. Rajk újratemetésekor rá a „párt mártírként” hivatkoztak, valamint „végtisztességét” kérték. Ezen szófordulatok pszeudo-szekuláris fogalmak. Fontos, hogy Orbán búcsúzása nem válik politikai, programozó aktussá, hanem a spiritualitás árnyalatával zárul. Nem azzal zár, hogy legyen nekik könnyű a föld, vagy végtisztességüket emeli ki, hanem békés nyugodalmukért fohászkodik. Fontos, bár elsőre marginálisnak tűnő szemantikai elem, hogy azt mondja „nyugodjatok” és nem azt, hogy nyugodjanak. Így az elköszönéssel bár áthelyezi a beszéd végső tónusát a jelen politikájáról a kegyeletre, nem távolítja el magát, így a jelent a fohásztól. A tegezésen keresztül azonosul az áldozatokkal és fenntartja a folytonosság motívumát. Lényeges számunkra, hogy az Orbán Viktor beszédét záró vastapsot követően az a konferálás hangzik el, hogy „a magyar fiatalok nevében beszélt”, így narratívája külső megtámasztásban is részesül.

³ <https://magyarnemzet.hu/belfold/2019/06/orban-viktor-beszede-nagy-imre-es-martirtarsai-ujratemetesen>

Ezennel, hogy a textuson kívülre helyeztem át elemzésem, megnyitnám a vizsgálódást a beszéd körülményeire, előzményeire, valamint utólagos politikai jelentőségére, ezek értelmezésére. 2022 február 3-án, három héttel az orosz offenzíva megkezdése előtt Ukrajnába, Orbán Viktor saját YouTube csatornáján megosztásra került a tárgyalta beszédről készült felvétel. Ennek leírásában az alábbi összefoglaló található.

„Nagy Imre, Magyarország volt miniszterelnökének újratemetése a rendszerváltozás egyik szimbolikus eseménye volt. Orbán Viktor, ifjú politikusként 1989. június 16-án egy rövid beszédet tartott a Hősök terén, amely beszéd nagy botrányt kavart. Orbán Viktor beszédében követelte a szovjet csapatok kivonását az országból.”⁴

Szimbolikus eseményként hivatkoznak az újratemetésre és a végén kiemelik „a szovjet csapatok kivonását”. Az, hogy a lezajlott eseményekre „rendszerváltozás” címen hivatkoznak már beleilleszkedik egy későbbi narratívába, valamint utal Antall Józsefre, az első szabadon választott magyar miniszterelnökre. A videó alatt közel háromszáz⁵ komment olvasható, ezek zöme aktuálpolitikai párhuzamokat állít Orbán ifjú és aktuális karakterei között, gyakorta oly stílusban, melyet nem bírna el a festék. Nem tartanám méltányos módszernek, ha a széles digitális nyilvánosság véleményét kezelném a legrelevánsabb interpretációként – bár tagadhatatlanul a mediatizált, techno-telekrácia és a politainment korának haladását tapasztaljuk és ugye vannak tisztelendő államférfiak, akik „azonosulnak a nép akaratával”, de tudjuk jól, hogy a népnek akarata és véleménye amennyiben létezik sem azonos – ezért a Fidesz önértelmezésének fogok utánajárni a következőkben.

1989. október 23-án Szűrös Mátyás, az országgyűlés elnöke kikiáltotta a III. Magyar Köztársaságot. Ezzel a beszédaktussal intézményesen is kezdetét vette azon új politikai időszak, melynek kívánalmait fejezte ki Orbán is beszédében.

Az 1990. évi XXVIII. törvény alapján október 23 két eseményhez kötődően is nemzeti ünnepnek minősül. Ezen események között a folytonosságot „1956 szelleme” alkotja, „amit a régi hatalom sem volt képes kiirtani a nép lelkéből”, ezt a szellemiséget a következő jogi paragrafus „a többpártrendszerű demokrácia, az emberi jogok és a nemzet függetlenségének védelme” képében látatja.

„A szabadon választott új Országgyűlés halaszthatatlan feladatának tartja, hogy törvénybe foglalja az 1956. októberi forradalom és szabadságharc történelmi jelentőségét.

⁴ <https://www.youtube.com/watch?v=HFVgl5WgIOM>

⁵ 2026.03.03. dátummal 303 hozzászólás volt megtalálható a videónál.

Az újkori magyar történelem e dicső eseménye csak az 1848—49-es forradalomhoz és szabadságharcához mérhető. 1956 őszének magyar forradalma megalapozta a reményt, hogy létrehozható a demokratikus társadalmi rend, és hogy a haza függetlenségéért semmilyen áldozat nem hiábavaló. A forradalmat követő megtorlás visszahelyezte ugyan a régi hatalmat, de nem volt képes kiirtani a nép lelkéből 1956 szellemét.

Az új Országgyűlés kötelességének tartja, hogy ébren tartsa és ápolja a forradalom és szabadságharc emlékét.

Az Országgyűlés kinyilvánítja, hogy 1956 szellemének megfelelően mindent megtesz a többpártrendszerű demokrácia, az emberi jogok és a nemzet függetlenségének védelme érdekében, ezért első ülésén elsőként a következő törvényt alkotja:

1. §Az Országgyűlés az 1956. évi forradalom és szabadságharc emlékét törvényben örökíti meg.

2. §Október 23-át, az 1956. évi forradalom és szabadságharc kezdetének, valamint a Magyar Köztársaság 1989. évi kikiáltásának napját nemzeti ünnepé nyilvánítja.”⁶

Íme a bizonyíték, hogy a demokráciánk alapjául szolgáló események közti folytonosság törvényerőre lépett. Törésekkel tagolt történelmünkben ez a folytonosság kizárólag eszmei folytonosságként tételezhető, de ezen alapul jelenlegi parlamentáris rendszerünk.

Idén június 16-án „konferencián méltatták Orbán Viktor 36 évvel ezelőtt, Nagy Imre újratemetésén mondott beszédét” – számol be a HIRADO.HU.⁷ A konferenciát a XXI. Század Intézet szervezte „Egy bátor beszéd” címen. Továbbá az M5 „Ez itt a kérdés” műsorában vitatta meg a témát Schmidt Mária Széchenyi-díjas történész; Deutsch Tamás, az Európai Parlament képviselője; Baczoni Dorottya a XX. Század Intézet igazgatója és Balogh Gábor a Terror Háza Múzeum munkatársa. Mielőtt ezen aktuális értelmezéseket bemutatom, válaszolom a beszéd és az újratemetés körülményeit.

A beszéd helyszínéül szolgáló Hősök tere önmagában egy eklatáns példa a magyar térpolitika változásaira. A millenium alkalmából készült, az első világháború előtti környezetben. Célja az állami, nemzeti kontinuitás reprezentálása a honfoglalástól annak ezredik évfordulójáig és tovább, egy monarchikus rendszerben. A pártállami időszakban a tér megmaradt, de a „reakciós” uralkodókat eltávolították a szobrok közül és helyükre a párt narratívájába

⁶ <https://njt.hu/jogszabaly/1990-28-00-00>

illeszkedő történelmi figurák kerültek pl.: Bocskai István, Bethlen Gábor, Thököly Imre, II. Rákóczi Ferenc. Izgalmas mellékszál a tér történetében, hogy 1991. augusztus 20-án a közép-kelet-európai autoriter rendszerek ellen megannyit tevékenykedő Szent II. János Pál pápa is beszédet mondott a téren. Beszéde végén ő is kitért a régió aktuálpolitikai helyzetére.

„Szent Istvánnak, Magyarország védőszentjének ünnepén szívből köszöntök minden magyart, minden jót kívánva számukra az Úrban. Köszöntöm az összes európai népet is, és kérem az Uristen áldását jövőjükre, hogy az mindig összhangban legyen keresztény gyökereikkel, és azokkal az értékekkel, amelyek naggyá tették Európát.

A Szovjetunióból érkező híreket hallva még buzgóbban imádkozom, azt kérve Istentől, hogy ez a nagy ország elkerülje az újabb tragédiákat. Azért könyörgök imádságomban, hogy ne kerüljenek veszélybe azok az erőfeszítések, amelyeket az elmúlt években tettek, hogy az egész társadalom visszakaphassa szavát és méltóságát.

Hálásan emlékezem vissza találkozásaimra Gorbacsov elnökkel, aki két alkalommal meglátogatott engem. Különösen becsültem az őt vezérlő őszinte szándékot és azokat a nemes törekvéseket, amelyek őt áthatották az ember jogainak és méltóságának előmozdításában, valamint elkötelezettségét országa és a nemzetközi közösség javára.

Az általa megkezdett folyamatnak nem szabad megszakadnia.

Ti, kedves magyar testvéreim, legyetek tudatában annak a nagy szerencsének, melyet jövőtök számára az a szabadság jelent, amelyet visszafordíthatatlan módon megszereztek. Becsüljétek meg és éljétek helyesen a szabadságotokkal.”⁸

Ha kényszeresen meg kívánnám ezen idézet szükségességét indokolni dolgozatomban, megtehetném azzal a könnyed, de kissé sem elegáns áthidalással, hogy a Fidesz gyakorta hivatkozik a keresztény Európa eszméjére és Szent István államalapítására; de minekutána ezt mesterséges összekötésnek érezném írói pozíciómmal visszaélve megjegyzem, hogy pusztán kíváncsúnak ítélem, hogy ezen momentum is megjelenjék szövegemben. Annyit lehet adekvátan megállapítani a pápa szavaiból, hogy nála a rezsim összeomlásában megjelennek tényezőként Gorbacsov és a nemzetközi tendenciák, melyre a Fidesz kevésbé fektet hangsúlyt és próbálja a történeteket inkább a belső ellenállás eredményeként feltüntetni. Szándékosan elhagyott fonalamat ott venném vissza kezembe, hogy a párt az eseményt eredendően nem a Hősök terére és nem nyilvánosra szervezte volna.

Miután térben elhelyeztem az eseményt, térjünk ki arra, milyen időben is történt – a résztvevők öltözkézből indukált teleologikus következtetésem alapján kellemes nyári nap

⁸ https://archiv.katolikus.hu/p_encik/hosokter.html

lehetett, de nem erre vagyok kíváncsi. Az újratemetési ceremónia és így Orbán Viktor beszéde is csupán kevesebb, mint két héttel a Tienanmen téri diáktüntetések véres leverését követően ment végbe. Nagyságrendileg negyedmillió magyar volt jelen 1989. június 16-án a Hősök terén.⁹ Mivel a tévében közvetítették az eseményeket, így a beszéd és a narratíva még ennél is több polgártárshoz és baráthoz eljutott. A pártállam formai és tartalmi biopolitikáját tükrözi az a gyalázat, hogy Nagy Imrét és társait első ízben egy börtön udvarán ásták el a kivégzés után, majd évekkel később kiásták, „körük kátránypapírt drótoztak és átszállították a szomszédos Újköztemető 301-es parcellájába”.¹⁰ Nagy Imrét jeltelen sírba temették, majd megtévesztő néven (Borbíró Piroska) tüntették fel, hogy kizárják a zarándoklatok lehetőségét.¹¹ Így hát módfelett indokolt volt kegyeleti, erkölcsi nézőpontból egyaránt, politikától függetlenül, hogy Nagy Imre és társai emberhez méltóan nyugodhassanak, viszont ez sosem lehetett a politikai kategóriától elkülönülő mozzanat. A Hősök teréről a koporsókat a gyászmenet kíséretében a 301-es parcellához szállították. Fontos kiemelni a megemlékezés egyházi jelenlétét, számos egyházi búcsúztathatta hivatalosan is az áldozatokat, köztük Harmati Béla evangélikus lelkész.¹²

Végül, mielőtt az aktuális interpretációkat részletezném, kitérek a politikai fordulópont előzményeire, hogy körültekintőbben helyezhessük el Orbán Viktor beszédét a magyar demokrácia horizontján. Az 1980-as években már nem Kádár János állt a párt élén, a cenzúra lazult, valamint a nemzetközi helyzet sajátos dialektikába csapva ugyan, de fokozódott. Hosszú tárgyalások után 1988-ban kezdett tevékenykedni a Történelmi Igazságtétel Bizottság. A megemlékezés előtt egy évvel még a kisebb nagyobb szerveződések Nagy Imre és '56 kapcsán a karhatalom még leverte az utcákon.¹³ Művészeti és társadalmi vonatkozásainak szempontjából kihagyhatatlan a téma tárgyalásánál az *Inconnu Csoport*, ami már a hetvenes évektől erodálta a hatalom struktúráit. Sorsfordító volt továbbá az a történelmi pillanat, amikor 1989 januárjában egy interjúban, Grósz Károly távollétében Pozsgay Imre népfelkelésként hivatkozott az '56-os eseményekre a bevett ellenforradalom nevezék helyett. Bizonyos értelmezések szerint ez egy preemptív aktus volt, hiszen így a párt elébe ment annak, hogy valaki forradalomnak nevezze az eseményeket a nyilvánosságban, ami súlyosan

⁹ <https://rubicon.hu/hu/cikkek/nagy-imre-es-tarsainak-ujratemetese>

¹⁰ <https://rubicon.hu/hu/cikkek/nagy-imre-es-tarsainak-ujratemetese>

¹¹ később Borbíró Piroska név szerepelt sírján

¹² <https://mult-kor.hu/nagy-imre-ujratemetese-a-nemzet-gyasa-es-ujjaszuletese-20250616>

¹³ <https://mult-kor.hu/nagy-imre-ujratemetese-a-nemzet-gyasa-es-ujjaszuletese-20250616>

hátráltatta volna a tárgyalásokat a gorbacsovi Szovjetúnióval. Az 1989. június 16-ai megemlékezést a párt nem tervezte nyilvánosra, de kénytelenek voltak engedni a nyomásnak. A párt a megemlékezésre a nemzeti megbékélés napjaként hivatkozott, ezzel is kifogandó a szelet az ellenzéki csoportosulások vitorláiból. A párt reformerei küzdöttek Nagy Imre és társai rehabilitációjáért. Végül „a kommunista rendszert vezető Kádár János 1989. július elején ugyanazon a napon hunyt el, amikor a Legfelsőbb Bíróság felmentette Nagy Imrét és társait.”¹⁴ Ezáltal a szimbolikus esemény által Janus végleg bezárta és kinyitotta kapuit. Amennyiben a Római Fórum templomának kapuira visszük át metaforánk céltartományát és ezt ellaboráljuk, akkor a kapuk zárva voltak, hiszen mint tudjuk és mint azt Orbán beszéde is javasolta, békés úton jött el a változás.

Elemzésem zárásaként pedig, mint ahogy azt már több ízben ígértem, rátérek az aktuális értelmezési keretre. Először a fentebb említett M5-ös műsorból kiindulva. Schmidt Mária hozzáteszi a beszédhez, hogy Orbán Viktor volt az egyedüli, aki rafinériájával el tudta érni, hogy megússza a szöveg beadását vizsgálatra, így szabadon beszélhetett. Itt is érezhetjük a narratívában a vezető kompetenciáinak kiemelését amikkel már pályája elejétől fel volt ruházva. Deutsch Tamás a tárgyalások sikerének könyveli el azt, hogy a megemlékezés nyilvános lehetett és hozzáteszi, hogy ez nagyban volt köszönhető Csurka István tevékenységének. Megjegyzi, hogy tisztában van vele, hogy a „balliberális” média ezen mondatát ki fogja ragadni. Láthatjuk tehát, hogy a *parrhesia* eszményét a Fidesz több tagja is gyakorlatba ültette, vállalva az ezzel járó kockázatot bármekkora is legyen az. Az EP képviselő megfektése szerint az esemény célja a szuverenitás volt. A beszélgetés során felmerül a kérdés, hogy Nagy Imre a forradalom miniszterelnöke volt, vagy miniszterelnök a forradalom idején? Továbbá kitérnek Nagy Imre koporsójának díszőrségére, ami nem klasszikus, nem moszkvapárti politikusokból, hanem reformerekből állt. Deutsch Tamás fogalmazásában ők voltak a párt új, technokrata generációja, köztük volt a későbbi miniszterelnök, Medgyessy Péter is. Valami groteszk nézőpontból így akár felfoghatnánk a megemlékezést a későbbi magyar pártpolitika előszobájaként is. Deutsch kiemeli, hogy a párt érdeke az lett volna, hogy az '56-os reformereket összekösse az új reformerekkel. Fontos epizódnak tartom, amikor Deutsch Tamás a szimbolikus gesztusról, vagy inkább annak hiányáról beszél, hogy a párt megbékélést hirdetett, de nem kért nyilvánosan bocsánatot. Nem részletezi, hogy a formális rehabilitációra és egyéb emlékezetpolitikai aktusokra miként tekint, viszont szerinte a bocsánatot elmulasztotta a párt. Szimbolikus kérdés, hogy amennyiben a párt bocsánatot kérne megkaphatná-e azt valóban, vagy közelebb áll ennek tisztességes módjához amennyiben azt nem kéri, viszont tevékenyen tesz érte; de nem áll módomban azt feltételezni, hogy a párt viselkedése mögött a szubsztilis derridai különbségtétel áll megbocsátás és felmentés performatív fogalmai között.

¹⁴ <https://rubicon.hu/hu/cikkek/nagy-imre-es-tarsainak-ujratemetese>

Baczoni Dorottya is a történelem azon felfogását erősíti, miszerint '89-ben '56 örökségére támaszkodva egy „egységesítő erő” lépett fel az MSZMP ellen. Továbbá kiemeli azt a motívumot is, hogy „'56 főszereplője valójában a hatodik koporsó”, ezzel is eltávolítva az eseményt bármiféle kommunistának vélelmezhető hagyománytól. Felmerül az „antikommunista program megvalósítása békés módszerekkel”. Itt érdekes lenne megvizsgálni azt a kérdést, hogy ez szekuláris eszkatológiailag beteljesedett-e az első szabad választásokkal, valamint a liberális demokrácia lehetőségeinek beköszöntésével egyfajta történelem végi állapotba léptünk, akár megérkezett-e az utolsó magyar köztárság, vagy erre még várni kellett a jelenlegi kormánypártok hatalomra jutásáig, miután a társadalom eljárta utolsó bűnös táncát a szocialista maradványokkal. Ezt a békés metodikát pusztán a történetfilozófia szándékával ajánlott lenne összevetni Orbán Balázs 2024-es október 23-ai botrányának eredeti gondolataival, hiszen ebből akár azt is kiolvashatjuk, hogy az ott és akkor nem egy elszólás, hanem egy évtizedes program logikájának következetes érvelése volt, sőt magának '56-nak az eszménye.

„Attól volt Orbán beszéde megrázó erejű és azért is fontos számunkra, mert azt mutatja és azt mutatta akkor is, hogy van egy új generáció, amely képes lesz Magyarországot egy demokratikus és szabad világban is vezetni és vállalja ezért a felelősséget és ez egy olyan üzenet, ami a mostani fiatalok számára is fontos üzenet.”¹⁵

Így summázza mondandóját Schmidt Mária. Ebben ismét megjelenik a fiatalok jelentősége és azt tükrözi, hogy lehet az a bizonyos új generáció már nem éppen fiatal, de vállalta a felelősséget és üzenete ma is a fiatalokhoz szól, a hatodik koporsó örökségét öregbíti.

Ezt a gondolatmenetet folytatja Schmidt a konferencián.

„Minden korszak, minden forradalom megszüli a maga vezetőjét, és úgy éreztem, hogy most itt is megszületett – emlékezett, hozzátéve, azokban a napokban „azt tudtam, hogy itt eltemetjük a Kádár-rendszert, nem kel ki ebből a sírból”, de a magyar fiataloknak kell eltemetniük a rendszert, nem azoknak, akik csinálták.”¹⁶

Ezt követően hangsúlyozta a függetlenséget és az antikommunizmust, mint a Fidesz fő identitásképző elemeit, melyek azóta is szerves részei a párt működésének. Hozzátette, hogy a függetlenség kivívását és a háttéralkuk elkerülését, ezáltal a jövő megteremtését Orbán Viktornak köszönhetjük.

„A nagy beszédek mindig rövidek; hosszú nagy beszéd nem nagyon van.” – állapítja meg Lánczi András. Ezután arra a következtetésre jut, hogy a beszéd mélyén „óvatos realizmus” lakozik, ez a miniszterelnök karakterét jellemzi azóta is. Tehát a fiatal Orbánban már megjelentek akkor olyan államférfiúi adottságok, melyeket azóta is gyakorol. Továbbá rácsatlakozott ő is a békés módszerek újdonságának elvére, „miután az előző fél évezred

¹⁵ <https://www.youtube.com/watch?v=JRr4jUU2V1g>

magyar történelme a függetlenség elvesztéséről, majd visszaszerzéséről szolt”.¹⁷ Ezen kívül arról értekezik, hogy a miniszterelnöknek ezen beszéde a „mai napig tartó morális megalapozást” biztosított. A választási eredményekből kirajzolódó mintából láthatjuk, hogy a morális alapozás és a morális fölény beteljesedése között eltelt idő jobbára a politikai hiszterézis eredménye lehetett.

„Szájer József, a Szabad Európa Intézet igazgatója kiemelte: a beszéd „a rendszerváltoztatás legemelkedettebb pillanatában” mutatta fel a Fidesz erényeit. Ezek között említette a bátorságot, az erőt és a következetességet.”¹⁸

Ezután kifejti, hogy ha az újratemetésen nem követelte volna valaki a szovjet csapatok kivonását, az értelmét veszítette volna. „Ez a beszéd lökte a bizonytalanságtól a bizonyosság felé azt, hogy lesz rendszerváltás” – fogalmazott. Valamint a szükséges vezetőt is megteremtette, vagyis ismertté tette a nyilvánosságban, valamint vele együtt a Fideszt is. Szájer jogászként így fogalmaz „a magyar politikának egy új minősége jelent meg”. Minekutána Orbán beszéde a bizonytalanságból bizonyosságot teremtett, úgymond helyére tolt a kizökkent időt és a politikának egy új minőségét teremtette meg, akár értelmezhetjük úgyis az eseményeket, mint ahol Orbán Viktor a rendszerváltás szuverénje, hiába csak később került hatalomra. A kérdés már csak az, hogy a magyar történelem a katechon időszakába 1990-ben, 1998-ban vagy 2010-ben nyergelt át. Jogi és politikai értelemben mindenképpen hangsúlyozandó a 2011-es változás a jogrendszer alapjaiban, Magyarország Alaptörvényének 2012. január elsejei hatályba lépésével jogi értelemben erőteljesebben megfogódzkodott ’56 szellemisége.

Ha gróf Batthyány Lajostól számolunk, akkor Orbán Viktor hazánk 56. miniszterelnöke.¹⁹

55		Horn Gyula (1932–2013)	1994. július 15.	1998. július 6.	Horn-kormány (MSZP–SZDSZ)	35. (1994)	
56		Orbán Viktor (1963–)	1998. július 6.	2002. május 27.	első Orbán-kormány (Fidesz–FKGP–MDF)	36. (1998)	Mádl Ferenc
57		Medgyessy Péter (1942–)	2002. május 27.	2004. szeptember 29.	Medgyessy-kormány (MSZP–SZDSZ)	37. (2002)	
58		Gyurcsány Ferenc (1961–)	2004. szeptember 29.	2006. június 9.	első Gyurcsány-kormány (MSZP–SZDSZ)		
			2006. június 9.	2009. április 8.	második Gyurcsány-kormány (Fidesz–KDNP)		

17

<https://hirado.hu/belfold/cikk/2025/06/16/konferencian-meltattak-orban-viktor-36-evvel-ezelott-nagy-imre-ujrat-emetesen-mondott-beszedet>

18

<https://hirado.hu/belfold/cikk/2025/06/16/konferencian-meltattak-orban-viktor-36-evvel-ezelott-nagy-imre-ujrat-emetesen-mondott-beszedet>

¹⁹ https://hu.wikipedia.org/wiki/Magyarorsz%C3%A1g_korm%C3%A1ny%C5%91inek_list%C3%A1ja

Fontos, hogy ez a számmisztika tudtommal nem tartozik a Fidesz narratív arzenáljába, viszont mivel kutatásom során rábukkantam nem éreztem adekvátnak ezen információ elhallgatását a nagyérdemű elől.

Békés Márton szerint Orbán Viktor beszéde egy olyan katarzis volt, ami a nap, sőt az év legmaradandóbb eseménye volt, ezzel Orbán létrehozott egy ellenállhatatlan politikai közösséget, amivel a többség egyetértett, ha pedig nem akkor annak ereje oda gravitálta őket az erőhöz. Ezután így fogalmazott „ennek a beszédnek a tábora azért nő egyre meg egyre, mert ez képviseli az alapkonszenzust”.²⁰ Itt úgy tűnik fel nekünk Orbán Békés olvasatában – akinek vezetéknéve nem feltétlenül utal jelként a narratíva történelemfilozófiájának belső mozgatójára –, mint aki egy fejedelem a gramscianus értelemben. Mítoszt teremt és a nép betagozódik mögé. Megalapozza a hegemon konszenzust, a *vox populi* inkarnációjává avanszálódik az adott történelmi blokkban.

Schmidt Mária mellett az M5-ről már ismert Baczoni Dorottya is jelen volt a konferencián. Szerinte, aki a megemlékezésen a megemlékezésről magáról beszélt az a pártállam legitimitását növelte.

„Erről a stratégiáról lebbenti fel a fátylat Orbán Viktor – tette hozzá, megjegyezve, hogy az ifjú szónok politikaiként kezelte az eseményt, egyben »felhelyezi magát a térképre«, és »maximálisan kihasználta ezt a pillanatot«, és megalkotta a Fidesz azóta is koherens képét.”²¹

Tehát Orbán bátor igazságbeszéde „fellebenti a fátylat” a hamis narratíváról. Meglátva a történelmi lehetőséget passzív útfüggőség helyett cselekvően alakítja azt és a momentumból politikai eseményt hoz létre. Kilép az esemény szimbolikus kereteiből és konkretizálja a pillanatot. Ez egy kreatív aktus, hiszen megalkot egy énképet egy pártban, ezzel lényegében ekkor hoz létre egy pártot a nyilvánosság valóságában. Azzal az állítással, miszerint a Fidesz ekkor keletkezett énképe azóta koherens két okból sem kívánok vitatkozni. Először is, ha 36 esztendő alatt, egy politikai üzenet változatlan tud maradni a dinamikus – amennyiben izgága monotóniáról beszélünk, ezen talán az sem változtat – globalizált bel- és külpolitikai metszéspontok halmazán, akkor az az üzenet vagy metafizikai jellegű, vagy valahol a történelem egy alakja megcsontosodott és szürkével szürkébe meg nem fiatalítható. Másodszor pedig csak az aktuálisan futó kampány üzeneteit vizsgálva is legalább gyanúként felmerülhet bennünk minden rosszindulat nélkül, hogy találnánk kommunikációs ellentmondásokat, amik ebbe az énképbe ütközhetnek, éppen azért, mert a retorika alkalmazkodik a kurrens forrópontokhoz, legalább annyiban, amennyiben a médium maga az üzenet. Továbbá amennyiben ezt az énképet esszenciálisnak tételezzük, nem lehetünk benne biztosak, hogy a párt nyilvános arculatváltásai során ebből a lényegből valami keveset nem morzsoltak volna le a pusztá morfológiai változások, ezáltal megrepszte a belső magot.

Balogh Gábor a Terror Háza Múzeum történésze is elismeri az eddig ismertetett narratívát. Szerinte „ha nincs ez a beszéd, június 16. nem így végződik”.²² Továbbá azt a tagadhatatlan kockázatot taglalja, amit Orbán vállalt a pártállammal és annak erőszakszerveivel szemben. Ő is úgy vélekedik, hogy Orbán állította meg a hatalmat abban, hogy kisajátítsa az eseményeket.

Feltehetjük a kérdést, hogy ha ez a kormánypárt narratívája, akkor mi lehet az ellenzéké? Meghökkenő módon, ugyanez.²³

Péter Magyar

Június 16. ·

Orbán Viktor 36 éve ezen a napon, Nagy Imre és az 1956-os mártírjaink újratemetésén elmondott gondolatai aktuálisabbak, mint a rendszerváltás óta bármikor:

„Ha hiszünk a magunk erejében, képesek vagyunk véget vetni a kommunista diktatúrának, ha elég eltökéltek vagyunk, rászoríthatjuk az uralkodó pártot, hogy alávesse magát a szabad választásoknak. Ha nem tévesztjük szem elől '56 eszméit, olyan kormányt választhatunk magunknak, amely azonnali tárgyalásokat kezd az orosz csapatok kivonásának haladéktalan megkezdéséről. Ha van bennünk elég mersz, hogy mindezt akarjuk, akkor, de csak akkor beteljesíthetjük forradalmunk akaratát. Senki sem hiheti, hogy a pártállam magától fog megváltozni.”

300 nap

ui.: sokan kérdezték, honnan jött, hogy az országjáráson megfogjuk egymás kezét...

Joggal vetődik fel a kérdés, hogy a magyar ellenzék új, rendszerváltó ereje, melyről szokás egyfajta rendszerváltó népfrontként beszélni miben is különbözik az aktuális hatalomtól? Látszólag narratív tekintetben egy paraszthajszályniban sem. Kardinális kérdésnek tartom viszont azt, hogy mi alapján beszélhetnénk a Tiszáról rendszerváltó erőként, ha világosan látjuk, hogy nem beszél rendszerváltásról. Az aktuális rendszer a saját alapjait, legitimitását ennek a beszédnek a képében találja meg. Magyar Péter saját maga alapjait, ezen belül pártjának alapjait is ugyanebben a beszédben, ugyanebben a politikai eseményben találja meg. Mennyiben merülhet fel a rendszerváltás gondolata, ha a szóban forgó rendszer alap struktúráinak nemhogy változtatása nem merül fel még csak gondolatként sem, de ezen struktúrák és a belőlük származó narratíva megerősítésre, legitimálásra kerül; pusztán hangsúlyeltolódásokról és értelmezési pontok közti különbségről beszélhetünk, de az értelmezési keret érintetlen marad. Ebből is látszik, hogy a Fidesz 1989-ben elkezdte lerakni a mai napig álló igazságregsimünk alapjait, amely struktúrái olyannyira stabilnak hatnak

társadalmi gondolkodásunk politikai és történelmi meghatározásában, hogy az aktuális ellenzéki erő is teljesen belesimul ezekbe az igazságokba, struktúrákba és alkalmazza önmagának felfogására, valamint a társadalmi viszonyok, a történelem és a politika konstruktumainak értelmezésére ezen igazságrendszer axiómáit. Önmagát is csak a hatalom keretei között, annak fogalmaival és történeteivel képes meghatározni.

Visszatérve elemzésem tárgyára, a szövegre, valamint annak értelmezésére felmerülnek további vizsgálandó területek. Érdekes lenne összevetni Orbán bátor beszédét a többi aznap elhangzott beszéddel. Kiváltképpen gondolok itt Göncz Árpád beszédére, aki később az első köztársasági elnök lett a beköszöntő demokratikus viszonyok között. Utána kéne járni annak, hogy miként értékeli később Pongrácz Gergely az 1989-es eseményeket, valamint az első Orbán kormányt; hiszen Pongrácz az '56-os események egy jelentős alakja, aki meggyőződésből nem jött haza az Egyesült Államokból még kérésre sem az újratemetésre. Meg kéne keresni az Orbán beszéd alapjait. Érdekes lenne összehasonlítani az Orbán beszédet Cserhalmi György 1989. március 15-ei beszédével, ahol 12 pontban olvassa fel, hogy „mit kíván a magyar nemzet”, az eseményt a televízió közvetítette. Az esemény egy ugyancsak békés ellenzéki tüntetés volt. Különbség, hogy a Magyar Televízió székháza előtt hangzott el, így térszemle szempontból mást tükröz, mint a Hősök terén elhangzott Orbán beszéd, bár pusztán a térszemle vonzatból kiindulva talán később beigazolódni látszott az a narratíva, amely a média egy fontos intézménye előtt jelenítette meg magát. Meg lehetne vizsgálni az 1848-as párhuzamot is a beszédekben. Cserhalmi 12 pontjában megjelenik számos elem, mely később a Fidesznél is, például a hamis tankönyvek, a függetlenség, a többpártrendszer stb. A lényeges elem mindenképpen a 9. pont. „Semleges, független Magyarországot. Vonják ki a szovjet csapatokat hazánk területéről. Töröljék a magyar ünnepek sorából november 7-ét.”²⁴ Itt szövegszerűen megjelenik a szovjet csapatok kivonása úgy, mint Orbánnál. Egyébiránt a 12 pont megfogalmazói között szerepel a Bibó István Szakkollégium, valamint a Fiatal Demokraták Szövetsége is.

Összegzésként kimondhatjuk, hogy a Fidesz identitása, narratívája, történelemhez való viszonya, politikai aktivitása, jelenléte mind a mai napig szervesen kötődik Orbán Viktor Nagy Imre újratemetésén elmondott beszédéhez. Jelenlegi kormányunk álláspontja szerint ez alapozza meg a demokráciánkat, ez alapozza meg egész politikai rendszerünket egy mélyebb hagyományba ágyazódva. Az aktuális ellenzéket képviselő erő erről a bázisról teljesen ugyanazt mondja, mint ami a Fidesz narratívája. A számok bűvöletében felmerül az a kérdés, hogy '56 eszményének beteljesedése, immáron konszenzuálisan békés módszerekkel, vajon 2026-ban, tehát 70 évvel később éri-e el igazi célját. Feltételezésem szerint a Fidesz opposíciója így kívánja bemutatni az eseményhorizontot a maga metanarratívájában. A két nézőpont között lényegi különbséget, legalábbis a hatalom forrását és a legitimitást tekintve nem igazán lehet kimutatni, így tehát megállapíthatjuk elköteleződésüket a III. Magyar Köztársaság mellett, elköteleződésüket a nyugatias, liberális demokrácia mellett, '56 eszményei mellett. Egy dolgot láttat számunkra biztosan ha 1956 szellemének beszűremkedő

²⁴http://netpolgar.network.hu/video/eletunk_allomasai_videoban/1989_marcius_15_cserhalmi_gyorgy_12_pont

fényen keresztül pillantunk be a magyar történelem mozaikos rózsablakán, ez pedig nem más, minthogy az igazságot itt meg szokták gyilkolni és hogy a történelem folyama a vasfüggöny ezen peremén hiába sebes, Klió nem meri oly módon e folyam vizét, hogy törmelékei terhe alól megkönnyebbülve sóhajthasson fel-e régió; Mnemoszüné pedig nem ébred álmából, nem emlékeztet bennünket a magyarok vérére más, mint az örökségbe kapott, megszükkült igazságrezsim. Egy kérdésből kéne ki-beszélnünk magunkat, korunk haladásában valóban megállapodott és a történelem végén rekedtünk békésen, vagy a láng kihunyt és kompunk a Léthé habjain hánykolódik parttalan és csak egy orfikus emlékezetpolitika segíthetne kikötnünk a túlsó pólus távoli fényeinel.

*Egyben biztosak lehetünk, ha különbség Nincs sehol, nekünk nem szabad feledNI, az igazat néven kell nevezNI.*²⁵

²⁵ a parafrázis Nagy Gáspár öröknyár: elmúltam 9 éves című versére utal.

Birodalmi hiány és szakrális kötelesség

Vlagyimir Putyin orosz elnök 2022. szeptember 30-i beszéde, amelyben a Kreml Szent György-termében bejelentette a négy ukrain régió (Donyeck, Luhanszk, Zaporizzsja, Herszon) annektálását, több mint egy politikai proklamáció vagy egy katonai helyzet geopolitikai értékelése. A beszéd egy politikai hegemoniát teremt, amelyben a nemzetközi jog szabályrendszerét felülírja egy archaikusabb, mitikus igazságrendszer.

Putyin a politikai teret két kibékíthetetlen táborra osztva használja az orosz nyelv mélyszerkezetében rejlő fogalmakat arra, hogy a politikai cselekvést szakrális kötelességgé emelje. A szöveg a populista ész működését követi: a társadalmi elégedetlenségeket, a történelmi sérelmeket és a jövőtől való félelmeket egyetlen logikai láncba fűzi, létrehozva ezzel a „Mi” és „Ők” közötti antagonisztikus szembenállást.

Putyin a tradicionális orosz fogalomkészletet emeli a politikai cselekvés kizárólagos legitimációs alapjává, ezzel teremtve magának hegemoniát a diskurzusban. Ennek következménye az, hogy sokszor a Nyugat által alkalmazott jogi fogalmakon alapuló narratíva hitelét veszti. A formális „Jog” (Право) helyét átveszi az orosz kultúrkörre jellemző, erkölcsi alapú „Igazság” (Правда), amely nem törvénykönyvekből, hanem a nemzeti érzelm mélyrétegéből fakad. A beszédben a szuverenitás nem diplomáciai státusz, hanem a Воля, azaz nép korlátlan akaratának és szabadságának érvényesítése a nyugati diktátummal szemben. Ez a retorika szolgálja a Szovjetunió traumatikus felbomlásával keletkezett birodalmi hiány betöltését, és teszi a háborút elkerülhetetlenné, sőt az orosz identitás megőrzésének egyetlen lehetséges módjává.

A Nyugat, mint konstitutív külső szereplő

Ahhoz, hogy a szétagolt társadalomból egységes politikai cselekvő jöhessen létre, szükség van egy konstitutív külső szereplőre: egy olyan ellenségre, amely nem csupán rivális, hanem a saját létezésünket fenyegető akadály. Putyin beszédében a Nyugat tölti be ezt a szerepet. Az ellenfél megnevezése a beszédben gyakran nem az EU vagy az USA, hanem a Запад (Nyugat). Ez a gyűjtőfogalom a Laclau-i értelemben vett lebegő jelölőből fixált ellenségképpé válik, amelyre az összes negatív globális folyamat felfűzhető. E kifejezés használata eltávolítja és elidegeníti az ellenpólust, egy titkos, háttérből irányító, rosszindulatú csoportként tételezve azt.

„Az angolszászoknak már nem elég a szankció, áttértek a szabotázsra. Hihetetlen, de tény: megszervezték a robbantásokat az Északi Áramlat nemzetközi gázvezetékein... Gyakorlatilag elkezdtek az egész európai energetikai infrastruktúra megsemmisítését.”

A beszéd legfontosabb diszkurzív művelete az egyenértékűségi lánc létrehozása, amely az egymástól tartalmilag távol eső jelenségeket fűzi össze egyetlen, oszthatatlan fenyegetéssé. Putyin narratívájában a NATO keleti bővítése, az Oroszország elleni gazdasági szankciók, a nyugati iskolákban zajló genderpropaganda, valamint az Északi Áramlat gázvezeték felrobbanása nem különálló események. A diskurzusban ezek az elemek egyenértékűvé válnak, mivel mindegyik a nyugati diktatúra és a színtisza csalás megnyilvánulása. Putyin a beszédében a nyugati törvényhozókat шулеры (hamiskártyások) hasonlatával illeti, akik manipulált lapokkal játszanak, és ezzel a nemzetközi jog rendjét a bűnözői önkény szintjére züllesztik.

„Oroszország egy nagy, ezeréves nagyhatalom, egy civilizáció-állam, és nem fog ilyen manipulált, hamis szabályok szerint élni.”

Ez a fogalmi keret teszi lehetővé a konfliktus kiterjesztését. Ha a hagyományos családmódel elleni támadás és a gázvezeték felrobbanása is ugyanazon nyugati önkény megnyilvánulása, akkor a kultúrharc és a fizikai háború határai elmosódnak. A Nyugat célja ebben az olvasatban az orosz civilizáció értékeinek teljes eltörlése.

„Az igazságot mítoszok, illúziók és hamisítványok óceánjába fojtották, rendkívül agresszív propagandát használva, gátlástalanul hazudnak, mint Goebbels. Minél hihetlenebb a hazugság, annál hamarabb elhiszik – ezen elv alapján cselekszenek.”

A szembenállás elmélyítésére Putyin a morális különbségtételt is használja. Míg Oroszországot az Igazság (Правда) oldalára helyezi, addig a Nyugatot a Ложь, a Hazugság birodalmaként definiálja. A beszédben a nyugati ígéretek kettős mércének és megtevesztésnek bizonyulnak. Ez az érvelés nemcsak Oroszországot, hanem a globális Dél országait is egy táborba tereli, létrehozva ezzel a „kizsákmányoltak” (Mi) és a „kizsákmányolók” (Ők) populista ellentétpárját.

„Meg kell védenünk őket a szörnyű kísérletektől, amelyek célja, hogy megnyomorítsák a tudatukat és a lelkiüket

Az antagonisztikus ellentét teljes kiélezését a beszéd azon része jelenti, ahol Putyin a nyugati elitek viselkedését „színtisza sátánizmusnak” nevezi. Ezzel a kijelentéssel már meghaladja politikát és teológiai diskurzusba lép át, és itt válik kulcsfontosságúvá a Духовность, a

lelkiség fogalma. A szó az orosz identitásképzésben a Дух (Lélek/Szellem) töből ered, és az anyagi világon való felülemelkedést jelenti. A diskurzus szerint a Nyugat elveszítette a lelkét, így anyagiassá, testivé, sőt démonivá vált. A sátánizmus vádja egy olyan gesztus, amely lehetetlenné teszi a kompromisszumot: a politikai ellenféllel lehet tárgyalni, de a Sátánnal – aki az emberi lét alapjait, a hitet és a családot támadja – nem.

„A saját népeik elnyomása már a sátánizmus jegyeit mutatja. [...] Ez már az emberi természet, a hit és a hagyományos értékek teljes tagadása. A szabadság elnyomása már a vallás visszájára fordításának, a szintiszta sátánizmusnak a jellegét ölti.”

A sátánizmus vádja véglegesíti a határ meghúzását. Ez a diszkurzív stratégia azt a célt szolgálja, hogy a Nyugatot kizárja az emberiség köréből. Ha az ellenség maga a megtestesült Gonosz, akkor az ellene folytatott háború szakrális kötelesség, a Jó harca a Rossz ellen. Ez a konstitutív külső az, ami létrehozza és igazolja az orosz belső egység, a szuverén „Mi” megszületését.

A „Mi” konstrukciója

Miután a diskurzusban sikeresen megnevezte a konstitutív külsőt, a fenyegető Nyugatot, a következő lépés a belső egység, a politikai „Mi” megképzése. A szövegben nem jelennek meg nemzetközi politikai szakszavak, és inkább az orosz nyelv legősibb, zsigeri hatást kiváltó fogalmait használja. A „Mi” itt egy nagy organikus test, amelyet a vér, az igazság és a végzet tart össze.

„Szeretnék emlékeztetni arra, hogy a világuralmi igények a múltban nem egyszer törtek meg népünk bátorságán és állhatatosságán. Oroszország mindig Oroszország marad. Most is megvédjük értékeinket és Hazánkat.”

A beszéd egyik legfontosabb pontja, amely köré az identitás szerveződik, a Родина (Haza) fogalma. A Родина töve a Род, amely egyszerre jelent gyökeret, születést, termékenységet és eredetet. Ugyanez a tö alkotja a Народ (Nép) szót is, ahol az előtag a nemzetségre ráakódott réteget, a sokaságot jelöli. Amikor Putyin arról beszél, hogy a donyecki és luhanszki lakosság visszatér a hazájába az egy szakrális újraegyesítés. A Род alapján az elcsatolt területek nem pusztán belépnek az Oroszországi Föderációba, hanem visszatérnek a biológiai és spirituális „anyatestbe”. Ez a nyelvi keret naturalizálja a politikai cselekvést: az orosz egység egy természeti törvény, amely ellen lázadni annyi, mint a saját létezésünk gyökerei ellen fordulni. A Народ egy vérségi, egységes nagycsalád, amelyet a közös ősök vére köt össze.

„Ők azt választották, hogy a népükkel tartanak, a Hazával tartanak, osztoznak a sorsában, és együtt győznek vele.”

„A harcmező, amelyre a sors és a történelem hívott minket, a mi népünk harcmezeje, a nagy történelmi Oroszországért. [...] A mi kultúránk, a mi sorsunk az, ami erőssé tesz minket.”

A másik fontos közösséget összetartó fogalom a Судьба (Sors). Putyin többször hivatkozik a közös sorsra, amelyet senki nem vehet el Oroszországtól. A szó etimológiája a Суд, azaz Ítélet szóra vezethető vissza, eredetileg az isteni ítéletre utalva. Ez a fogalomhasználat a politikai konfliktust kiveszi az emberi történelemből, és egy transzcendens síkra emeli. A populista diskurzusban ez a sorsszerűség a legitimáció legfőbb forrása. A népszavazások eredménye nem azért érvényes, mert megfelelt a nemzetközi normáknak, hanem azért, mert ez a Судьба, a természetfeletti ítélet beteljesülése. Az orosz nép egysége így végzetszerű elrendeltetés. Aki ez ellen küzd – mint a Nyugat –, az magával az isteni akarral száll szembe.

Az identitás meghatározásának harmadik pillére az erkölcsi felsőbbrendűség tudata, amelyet Putyin a Правда (Igazság) fogalmával rögzít. A Правда az orosz kultúrában az isteni törvényt, az igazságosságot és az erkölcsileg helyes utat jelöli. Ez a fogalom jelen van a Православие (Pravoszláv) szóban is, hiszen mindkettő a Прав (helyes/igaz) tőből fakad. Bár az egyház intézményét Putyin nem nevezi meg, a hit és a tradicionális értékek melletti kiállása ezt a szakrális kontextust idézi fel: a „Mi” közössége a helyes hit és az igazság őrzője.

„Meg fogjuk védeni a földünket minden rendelkezésünkre álló erővel és eszközzel, és mindent megteszünk, hogy biztosítsuk embereink biztonságos életét. Ebben áll népünk nagy felszabadító küldetése.”

Ez az igazság azonban aktív cselekvést követel, amely a Защита (Védelem) fogalmában ölt testet. Az orosz önképe ebben a diskurzusban a védelmezőé: az az erő, amely megvédi a nemzetséget és az igazságot a külvilág romboló erőitől. „Mi” tehát nem agresszorok vagyunk – az annektálás ellenére –, hanem védelmezők, akik pajzsként állnak a saját véreik és a gonosz külvilág közé.

Összességében a nép konstrukciója egy zárt, archaikus és szakrális közösségként vetítik elénk, ami tökéletes ellenpárja a nyugati demokrácia nép fogalmának. A jogiállami politikai fogalmak helyett itt a vér, a végzet és az erkölcsi igazság kategóriái jelennek meg. Ebben a

közösségekben az egyén a nemzetség része, akinek sorsa összefonódik a Birodalom sorsával, és akinek legfőbb kötelessége a pajzs tartása a végső összecsapásban.

Szuverenitás és Akarat

Miután létrehozta a szakrális közösséget és kijelölte annak ellenségét, meg kell határoznia a cselekvés módját is. Ebben a konstrukcióban a szuverenitás válik a legfőbb értéké, amely minden áldozatot igazol. A narratívájában a szuverenitás a nemzetközi jogtól való teljes függetlenséget, az önrendelkezés abszolút fokát. A világ éles bináris oppozícióra oszlik: egy állam vagy szuverén, vagy gyarmat. Átmenet nincs. Az elnök kijelentése, miszerint

„Nekik nem szabadságra van szükségük, hanem gyarmatokra. Nem egyenrangú együttműködést akarnak, hanem rablást. Ők nem szabad társadalmat akarnak látni bennünk, hanem szolgalelkű rabszolgák tömegét.”

rávilágít arra, hogy ebben a fogalmi keretben a kompromisszum a szuverenitás feladását, végső soron a nemzethalált jelenti.

„Biztos vagyok benne, hogy a Szövetségi Gyűlés támogatni fogja az új tagok felvételét... mert ez milliók akarata”

A politikai cselekvés legitimációja a Воля (Akarat) erejéből fakad. Bár a modern orosz nyelvben a Свобода jelenti a polgári szabadságot, Putyin érvelése a népszavazások és az annektálás kapcsán a Воля fogalmára támaszkodik. Amikor kijelenti, hogy a csatlakozás mögött „milliók akarata” áll, a politikai döntést kiveszi a jogi viták teréből, és egy elemi, megkérdőjelezhetetlen erővé emeli. A Воля az orosz kultúrtörténetben egyszerre jelent szabadságot – a határok nélküli térben való korlátlan mozgást – és parancsoló akaratot. Ez az erő, amelyet a beszéd szerint a Nyugat „nem tudott megtörni”. A területek elcsatolása ebben az értelemben a tiszta politikai akarat, a Воля diadala a nyugati diktátum felett.

Ez a retorikai fordulat teszi lehetővé a szabályalapú rend teljes elutasítását. Putyin szerint a Nyugat által kitalált szabályok csupán eszközök az orosz Воля korlátozására. A diskurzusban a szabadság az állam joga arra, hogy saját útja legyen, függetlenül a globális normáktól. A paradoxon itt válik teljessé: a tekintélyelvű fellépés és a háború a beszédben a szabadság legmagasabb fokaként jelenik meg, mert ez az egyetlen módja annak, hogy az orosz civilizáció megőrizze önmagát, és ne süllyedjen szolgasorba. A szuverenitás tehát a túlélés egyetlen eszköze.

A történeti blokk

A szöveg nem áll meg az orosz nemzeti identitás belső megszilárdításánál, hanem törekszik a partikuláris követelések univerzalizálására, azaz egy szélesebb történeti blokk létrehozására. Putyin beszédében ez a törekvés az antikolonialista retorika kisajátításában ölt testet: Oroszország nem csupán a saját határaiért küzd, hanem a globális többség nevében száll szembe a nyugati elnyomással. A beszéd kulcsfogalma ezen a szinten a hegemonia, amelyet az elnök a világ kifosztására épülő mechanizmusként ír le.

„A Nyugat kész mindenre, hogy megőrizze azt a neokoloniális rendszert, amely lehetővé teszi számára, hogy élőködjön, lényegében kifossa a világot a dollár hatalma és a technológiai diktatúra révén, hogy sarcot szedjen az emberiségtől, és megszerezze a meg nem dolgozott jólét fő forrását, a hegemon járadékát.”

A szöveg gazdaságpolitikai érvelése a Рента (Járadék) fogalma köré szerveződik. Putyin állítása szerint a nyugati jólét nem a teljesítményen, hanem a „hegemon járadékán” alapul, amelyet a Nyugat a dollár hatalmával és technológiai diktátumával szed be az emberiség többi részétől. Ezzel a narratívával a háborút globális osztályharccá keretezi át: a konfliktus tétje Ukrajna hovatartozásán túl, épp ennek a neokolonialista rendszernek a felszámolása. A diskurzusban a Nyugat a „rabló”, míg Oroszország azon erők élcsapata, amelyek a Рента fizetését megtagadják. Ez a stratégia lehetővé teszi, hogy az orosz birodalmi törekvéseket felszabadító harcként mutassa be, amelyben Oroszország sorsközösséget vállal Afrikával, Ázsiával és Latin-Amerikával.

A nyugati politikai modell leírására a beszéd a despotizmus kifejezést használja, amelyet épp a demokráciaexport vádjával kapcsol össze. Putyin szerint a nyugati modell „szabadsága” valójában a despotizmus egy formája, amely nem tűr el semmilyen alternatívát. Ezzel kifordítja a hidegháborús szereposztást: most Oroszország jelenik meg a pluralizmus és a szabadság védelmezőjeként, amely nem akarja a saját modelljét másokra kényszeríteni, csupán a saját útját akarja járni. A történeti blokk kötőanyaga tehát a közös ellenség: a globális Nyugat, amely mindenkitől engedelmességet és járadékot követel. Ebben a konstrukcióban az annektálás az első repedés a nyugati hegemonia falán, egy új, igazságosabb világrend nyitánya.

A végtelen hiány betöltése...

Putyin sikeresen hajtotta végre a politikai mező átstrukturálását azáltal, hogy új nóduszpontokat jelölt ki. A modern államiság lebegő jelölőit (mint a jog, a demokrácia vagy a szuverenitás) kisajátította, és az orosz kultúra sajátos fogalmaival töltötte fel. Ebben a

diskurzusban a Правда (erkölcsi Igazság) lépett a formális jog helyébe, a társadalmi szerződést felváltotta a Род (Nemzetség) vérségi köteléke, a diplomáciai kompromisszumot pedig felülírta a Воля (szuverén Akarat) diadala. Ezek a fogalmak rögzítik a jelentéseket, kizárva minden más értelmezést a legitimitás köréből.

„az akkori pártelit képviselői döntöttek a Szovjetunió felbomlasztásáról, és az emberek egyik napról a másikra elszakítva találták magukat a Hazájuktól. Ez elevenébe vágva szakította szét, darabolta fel népi közösségünket, és nemzeti katasztrófává vált.”

Laclau elméleti keretében értelmezve a beszédet mozgató legmélyebb erő a traumatikus hiány: a Szovjetunió felbomlásával keletkezett űr, a birodalmi test megcsonkítása. A populista logika szerint a politikai identitás (a „Mi”) csak ezen hiány betöltésének ígéretével és egy fenyegető konstitutív külső ellenfél kijelölésével jöhet létre. Putyin diskurzusában a Nyugat tölti be ezt a szerepet: a Диктатура és a Сатанизм fogalmaival leírt ellenség az, ami megakadályozza az orosz teljesség elérését. Ez az antagonizmus teszi lehetővé a heterogén társadalmi csoportok egyesítését egyetlen egyenértékűségi láncban.

A putyini hegemoniaépítés végső következtetése a harc végtelenítése. Mivel a diszkurzuselmélet szerint a társadalmi teljesség sosem érhető el, a hiány sosem tölthető be maradéktalanul, így a rendszernek szüksége van a folyamatos ellenségképzésre. A Nyugat, mint a Létet fenyegető Gonosz mindaddig szükséges marad, amíg az orosz identitást vele szemben lehet meghatározni. A beszéd így válik önbeteljesítő jóslattá:

„Az igazság a mi oldalunkon van – Oroszország a mi oldalunkon van”

kijelentés egy permanens küzdelem proklamációja, ahol a Воля érvényesítése örökös készenlétet követel a Родина nevében.

„A Szovjetunió nincs többé, a múltat nem lehet visszahozni. És Oroszországnak ma erre nincs is szüksége, nem erre törekszünk. De nincs erősebb milliók elszántságánál... akik Oroszország részének tekintik magukat.”

Felhasznált forrás: <https://www.kp.ru/daily/27452.5/4655517/>

A többség megalkotása és hegemoniaépítés a New Deal idején Roosevelt Madison Square Garden-beszédének elemzése Laclau hegemonia- és diskurzuselmélete alapján

1936. október 31.

I. Előzmények

Az Egyesült Államok politikai történetében többször előfordult, hogy a Republikánus Párt hegemon szereplőként határozta meg a politikai rendszer működését. Ez különösen igaz volt a polgárháborút követő évtizedekben, majd a negyedik pártrendszer időszakában (1896-1932), amikor a republikánus dominancia hosszú távon stabilizálódott. Ezzel szemben a Demokrata Párt döntően a déli, egykori konföderációs államokra szorult vissza, és – néhány kivételtől eltekintve – nem volt képes országos többséget alkotni sem a választásokon, sem a politikai diskurzus alakításában. Ez a politikai struktúra egészen 1929-ig fennmaradt, amikor a Nagy gazdasági világválság alapjaiban rendezte át az amerikai társadalmat és politikai mezőt, megteremtve egy új diskurzív hegemonia kialakulásának feltételeit. A krízis nem csupán gazdasági összeomlást hozott, hanem egyben lehetőséget is teremtett a Demokrata Párt számára, hogy kitörjön regionális szerepköréből, és a politikai kommunikációban, valamint az országos kormányzás szintjén is új hegemoniát építsen ki.

A Nagy gazdasági világválság az amerikai társadalom egészére súlyos terheket rótt, ám az egyes csoportok eltérő módon szenvedték meg a következményeit. Ami mégis összekötötte őket, az a mindent átható politikai bizonytalanság és az uralkodó elit iránti mély bizalomvesztés volt. Ez a helyzet teremtett történelmi lehetőséget Franklin D. Roosevelt, New York állam kormányzója és politikai köre számára: ennek köszönhetően tudta megszerezni a Demokrata Párt elnökjelöltségét, majd az 1932-es választáson földcsuszamlásszerű győzelmet aratni. Hatalomba kerülve azonnal hozzálátott a kampányban megígért New Deal-program végrehajtásához, amelynek célja nem csupán a gazdasági válság kezelése volt, hanem egy olyan politikai és társadalmi vízió felépítése is, amely széles társadalmi rétegek számára vált vonzó ajánlattá. Ennek révén Rooseveltt képes volt pártját új, tartós hegemon pozícióba emelni az amerikai politikai rendszerben.

Annak ellenére, hogy a New Deal intézkedései és azok intenzív kommunikációja már Rooseveltt első, 1933 és 1937 közötti elnöki ciklusa során jelentős társadalmi támogatást

építettek ki, a program valódi próbáját az 1936-os elnökválasztás jelentette. Ekkor dőlt el, hogy a New Deal nem csupán hatékony válságkezelő csomagként, hanem hegemon politikai-ideológiai keretként is képes-e megszilárdulni, illetve, hogy annak képviselői – Rooseveltt és a Demokrata Párt – tartósan élvezhetik-e a többségi társadalmi legitimitást. A kampány során Rooseveltt számos nagyhatású beszédben fogalmazta újra és emelte politikai narratívává a New Deal alapelveit, ám ezek közül kiemelkedik a választás előtti napokban elmondott Madison Square Garden-i beszéd. Ez a beszéd nemcsak a korszak politikai kulcsfogalmait teremtette meg, hanem világosan körvonalazta a New Deal-koalíció identitását és szimbolikus határait, lényegében megalkotva azt a politikai tábort, amely a következő évtizedekben is meghatározó maradt az amerikai politikában.

II. Módszertan

A dolgozat Ernesto Laclau populista politikai elméletét használja értelmezési keretként a Rooseveltt-beszéd diskurzív működésének vizsgálatához. Laclau szerint a populizmus nem hagyományos értelemben vett ideológia vagy politikai stílus, hanem olyan logika, amely a társadalmi jelentések alapvető bizonytalanságára épít, és az úgynevezett „üres” és „lebegő” jelölők nyitottságát használja ki. Az „üres jelölő” fogalma olyan politikai-kulturális kategóriát jelöl, amelyhez bárki hozzárendelhet különböző jelentéseket, és amely köré a politikai közösség összetartó narratívát építhet. A „lebegő jelölő” kifejezés pedig arra utal, hogy ezek a fogalmak nyitottak, folyamatosan új társadalmi igényekhez és tapasztalatokhoz igazíthatók.

Ennek megfelelően a kutatás a Madison Square Garden-ben elhangzott 1936-os Rooseveltt-beszédet politikai aktusként vizsgálja, amelyben a beszédszerző aktívan alakítja és tölti meg tartalommal ezeket a kulcsfogalmakat. A módszer kiemelt figyelmet fordít a beszédben megjelenő központi politikai fogalmak, mint például a „nép”, a „béke” vagy a „reform” diskurzív működésére, azaz arra, hogy ezek miként nyernek hegemon jellegű tartalmat, és hogyan kapcsolódnak a társadalom különböző csoportjainak konkrét tapasztalataihoz.

A vizsgálat során különösen az egyenértékűségi láncok (ekvivalencia-láncok) elemzésére koncentrálunk. Ez a fogalom azt jelenti, hogy a kutatás feltárja, miként kapcsolja Rooseveltt a különböző társadalmi csoportok sérelmeit és igényeit egyetlen kollektív politikai identitássá, amely a New Deal programhoz való lojalitást erősíti. Az elemzés során így láthatóvá válik, hogyan nyernek az üres és lebegő jelölők konkrét tartalmat, és miként

stabilizálják a politikai közösséget, miközben lehetőséget biztosítanak új társadalmi igények integrálására.

Végül a módszertan külön hangsúlyt fektet az antagonisztikus határképzések vizsgálatára, amelyek Laclau szerint a populista logika alapját képezik. Az elemzés feltárja, hogyan konstruál Rooseveltt „belső” és „külső” csoportokat, azaz miként jelöli ki a „nép” politikai közösségét, és hogyan azonosítja azokat az erőket, legyenek azok az elit, ellenzéki politikusok vagy egyéb külső tényezők –, amelyekkel szemben a közösség összefog. A módszertan diskurzuselemző jellegű, célja annak bemutatása, hogyan stabilizálja a beszéd a kollektív politikai identitást, miközben részlegesen nyitva hagyja annak lehetőségét, hogy a jövőbeli társadalmi változások beépülhessenek a diskurzusba.

III. Beszéd elemzése

III. 1. Az „üres” és „lebegő” jelölők „ekvivalencia lánc” szerepe a beszédben

A Madison Square Garden-beszéd első részében Rooseveltt rendkívül tudatosan teremti meg azt a politikai teret, amelyben hegemon projektje, a New Deal koalíció értelmet és kohéziót nyerhet. Laclau logikája szerint a populista diskurzus mindig egy alapvető társadalmi hiány, válság vagy elégedetlenség tapasztalatából indul ki, amely kollektív egység iránti igényt hív életre. Rooseveltt nyitánya pontosan ezt a hiányt tematizálja, amikor kijelenti, hogy a választók problémája „mélyebb, létfontosságúbb”, mint bármely egyéni politikus elnöki ambíciója, mert magára „az amerikai népre” vonatkozik. Ezzel a választás kérdését azonnal univerzalizálja, olyan jelentéssíkra emeli, amely túlmutat a pártpolitikai vetélkedésen, és az egész nemzet sorsát érinti. Laclau fogalmaival élve Rooseveltt ezzel megkezd egy üres jelölő az „amerikai nép”, illetve a „győzelem” kialakítását, amelybe különböző társadalmi csoportok saját sérelmeiket és elvárásaikat vetíthetik. Ennek eredményeként a választás tétje nem az elnök személye, hanem az, hogy a társadalom meg tudja-e őrizni a „győzelem éveit” által teremtett biztonságot és önbizalmat a „válság éveivel” szemben.

A beszéd következő szakaszában Rooseveltt egy „ekvivalencia lánc” kiépítésébe kezd, amikor összekapcsolja a válságot, a bizonytalanságot és a demokratikus rend helyreállításának igényét, s mindezt egy közös történelmi narratívába ágyazza. Amikor azt állítja, hogy az 1932-es választás „az amerikai demokrácia helyreállításának” tétje volt, a ’36-os választást pedig „a győzelem megőrzéseként” értelmezi, egy olyan értelmezési keretet

teremt, amelyben a New Deal projektje nem pusztán reformprogramként jelenik meg, hanem az „*amerikai demokrácia*” saját polgárai általi megmentéseként. Mindezt annak ellenére teszi, hogy az 1929-es gazdasági válság közvetlenül nem érintette a demokratikus intézményeket, ám a csalódott közvélemény hangulatára hivatkozva mégis legitimálja ezt az összekapcsolást. Így egy kettős struktúrát hoz létre: a múltbeli győzelemre épülő, de annak jövőbeli megőrzését sürgető narratívát, amely Laclau értelmezésében a populista politika sikeres fenntartásának egyik kulcseleme. A politikai közösség úgy jelenik meg, mint amely már elért valamit, de amelyet továbbra is fenyegetés ér, ezért szüksége van egy vezetőre és egy összetartó történet keretére.

Roosevelt a „*nép*” kollektív szubjektumát is aktívan konstruálja. A nép nem eredendően adott, hanem diskurzív egység: akkor jön létre, amikor különböző társadalmi igények egy közös ellenséggel vagy hiánnyal szemben artikulálódnak. A beszéd első sorai e konstrukció kezdetét jelentik. Amikor Roosevelt kijelenti, hogy „*az amerikai nép győzni akart*”, majd, hogy „*újra győzni fognak*”, a népet, mint egységes, akarattal rendelkező politikai aktort állítja színre. Ez a kollektív szubjektum azonban nem spontán születik meg: a vezető állítása hozza létre azt a teljes politikai testet, amely egységes akarattal rendelkezik. Laclau felfogásában ez a populista vezetés sajátos művelete: a vezető nyelvileg előállítja azt a közösséget, amelynek élére áll.

A beszéd következő részében vissza utal a négy évvel korábbi chicagói elfogadó beszédjére, amikor azt idézi fel, hogy a választóktól nem pusztán szavazatokat, hanem „*segítséget kért egy keresztes hadjáratához*”. A morális kérdések megjelenés, mint a „*keresztes hadjárat*” metafora Laclau értelmezési keretében klasszikus példája annak, ahogyan egy üres jelölő radikális jelentéskitöltést kap nem egy konkrét szakpolitikai célra utal, hanem „*az igazságos*” társadalom ígéretére, amelyet minden elégedetlen társadalmi csoport saját igényeivel tölthet fel. Ez a jelölő teszi lehetővé, hogy Roosevelt a munkanélkülieket, a gazdákat, a városi középosztályt és a marginális csoportokat egyetlen politikai táborrá szervezze.

Roosevelt beszédének következő szakasza a hegemoniaépítés kulcsa, a New Dealt már bizonyított, vitathatatlan politikai projektként mutatja be, amely felülmúlja a hétköznapi politikai konfliktusokat. Azonnal megteremti a diszkurzív határvonalat, a „*félrevezetés*”, a „*statisztikai torzítás*” és a „*gátlástalan ellenségek*” a rendszerellenes erőket jelképezik, míg a New Deal pozitív totalitásként, a társadalmi valóság objektív részévé válva jelenik meg.

Ezzel Rooseveltt létrehozta a „*nép igazságának*” diskurzusát: a New Deal nem csupán konkrét intézkedések összessége, hanem a „*valóság*” és az „*igazság*” megtestesítője, köré szerveződhet a kollektív identitás.

Ezt követően Rooseveltt a „*remény 1932-ben*” felidézésével visszanyúl a hegemon blokkhoz ahhoz az eredeti artikulációs pontjához, amely a válság közepette megszületett. A „*lelki béke*” és a „*gyötrő félelem*” oppozíciója a laclau-i antagonizmus klasszikus példája, a „*félelem*” nem egyszerűen egy állapot, hanem egy olyan negatív totalitás, amely ellenében felépülhetett a nép mint, egységesen cselekvő politikai akarat. A retorika a félelmet általánosított, az egész társadalomra kiterjedő tapasztalatként írja le, amelyből minden egyén „*menekülni próbáltak*” így a politikai projekt nem egy csoport, hanem a „*nép egészének*” közös vágyát valósítja meg. A béke ezzel az üres jelölő funkcióját veszi át, különböző társadalmi igények, mint otthoni biztonság, munkahely, megtakarítás, vállalkozói stabilitás kapcsol össze egyetlen közös nevező alá. Laclau logikája szerint ez a heterogén igények láncolatba szervezése az ekvivalencia-lánc kialakítása, amely egy hegemon ideológia megszilárdulásának alapja.

A második vágykör, a „*közösség békéje*”, tovább bővíti ezt a példát, és Rooseveltt itt olyan lokális, mindennapi szükségletekre fókuszál, mint az iskolák, a játszóterek, a közegészségügy vagy az utak, amelyek a modern társadalom „*jó életének*” alapvető elemeiként a közösségi lét természetes feltételeit alkotják. Laclau módszertana szerint ez a mozzanat lehetővé teszi, hogy a diskurzus az egyéni sérelmek és vágyak pluralitásából átlépjen a kollektív életvilág strukturális problémáinak szimbolikus rendezésébe: a New Deal ekkor már nem csupán a válsághelyzet ideiglenes válasza, hanem a társadalmi normalitás fenntartásának egyetlen hiteles eszközeként jelenik meg. A „*szétesés*” és a „*csőd*” említése a diszlokáció nyelvét idézi: a gazdasági és társadalmi válság a hagyományos szimbolikus rendet megbontotta, és ehhez képest a New Deal a rend visszaállításaként, stabil építkezésként jelenik meg, amely biztosítja a közösség mindennapi életének kereteit és a társadalmi kohézió folytonosságát.

A „*nemzeten belüli béke*” kifejtése tovább bővíti az üres jelölő jelentésmezejét, a béke immár nem csupán lelki, otthoni vagy közösségi élményként jelenik meg, hanem a társadalmi gazdasági stabilitás szimbólumaként is. A beszéd ebben a szakaszban explicit módon kapcsol össze különböző társadalmi igényeket, mint a méltányos bérek, a rövidebb

munkaidő, a gyermekmunka eltörlése vagy a spekuláció visszaszorítása, olyan problémákkal, amelyek a „nép” és az „elit” antagonizmusának klasszikus kifejeződéseiként értelmezhetők.

III. 2. Belső tényezők szerepe a beszédben

Roosevelt beszédének e szakasza Laclau belső tényezők logikájának mintaszerű megvalósítása. A „névsor” metaforája a, mindenkinek, aki a táboron belül van felsorolt társadalmi csoportok éhbérért dolgozó férfiak, kizsákmányolt nők, gyári munkások, gyermekmunkások, kilátástalan fiatalok, adósságba fulladó gazdák, csőddel küszködő vállalkozók, kilakoltatástól rettegő háztulajdonosok, megtakarításaikat féltő polgárok – mind különböző, sőt akár ellentétes igényekkel és társadalmi pozíciókkal rendelkeznek. A beszéd azonban ezeket a helyzeteket egyetlen közös nevező alá szervezi, így teremti meg a „nép” egységes politikai szubjektumát. A „névsor” nem tényleges lista, hanem üres jelölő, amely köré Roosevelt a társadalmi sérelmek teljes heterogenitását láncolja: a sokféle tapasztalat euaivalens elemmé válik az uralkodó rendszerrel szembeni közös elégedetlenség révén.

A beszédben a 1932-ben „*hinni*”, 1936-ban „*tudni*” ellentéte a hegemonia stabilizálásának kulcsa: a New Deal immár nem pusztán ígéret, hanem tapasztalati igazság, amelyhez „*millió újonc*” csatlakozik, így a kollektív identitás folyamatosan újratermelődik és bővül. Roosevelt ezzel lezárja a nép artikulációjának ciklusát, a remény személyes tapasztalatból „*feljegyzéssé*” válik, vagyis a politikai projekt tényszerűsödik, és történelmi szükségszerűségként jelenik meg.

III. 3. Külső tényező szerepe a beszédben

Roosevelt beszédének következő szakasza jól példázza Laclau külső tényező logikájának működését a politikai retorikában. A beszéd elején a múlt kormányzásának kritikájával Roosevelt egyértelműen kijelöli az ellenfelet, köré szervezve a társadalmi elégedetlenséget. A „*semmittevés, semmittevés és semmittevés nélküli kormányzat*” kifejezés, valamint a hosszú évek gazdasági és társadalmi kudarcainak felsorolása nem csupán történeti narratíva, hanem külső tényezőként működik: ezek ellen a különböző társadalmi csoportok egyesülhetnek. Ilyen szereplők az alkalmatlan politikusok, akik tovább mélyítették a válságot, a kapzsi bankárok, akik a szegénység kárára gazdagodtak, és más csoportok, akik a válság során hasznot húztak. Velük szemben formálódik meg a „nép”, amely a kormány támogatásával képes közös akarattal cselekedni a válság megoldása érdekében.

Roosevelt a beszédben a kormány aktív és hatékony szerepét hangsúlyozza, amely *„feltűri az ingujját”* a problémák megoldására, szembeállítva ezzel az előző passzív és közömbös adminisztrációval. Ez az ellentét a történeti blokk megszilárdítását szolgálja: a New Deal politikai és ideológiai kerete nem csupán programként jelenik meg, hanem a társadalmi jóakarat szimbolikus reprezentációjaként is, szemben azokkal az ellenségekkel, akik kizárólag saját vagyonuk gyarapítására törekednek.

A beszéd részleteiben megjelenő konkrét példák, mint a fizetési borítékokkal való manipuláció vagy a társadalombiztosítási törvény szavazásainak ismertetése, a lebegő jelölők és az üres jelölők Laclau-i fogalmait testesítik meg. A *„megtévesztés”*, a *„kényszer”* és a *„becstelenség”* fogalmai közös nevezővé válnak, amelyek révén a társadalom különböző csoportjai képesek azonosulni a New Deal politikai projektjével. Roosevelt a problémák és a megoldások bemutatásával a nép kollektív akaratát artikulálja, megerősítve a hegemon pozíciót, amely immár nem pusztán választási taktika, hanem a társadalmi támogatás folyamatos újratermelése.

III. 4. Hegemon szerep végleges elfoglalása

A beszéd humanista és erkölcsi kerete, a nemzet egészének figyelembevétele és a *„nem szabad keserűségnek vagy gyűlöletnek lennie”* gondolata a morális vezetés stratégiáját jeleníti meg. A politikai ellenfelek elleni kritika és a New Deal aktivista megvalósítása együtt teremti meg azt a történeti blokkot, amelyben Roosevelt hegemon pozíciója és a Demokrata Párt társadalmi legitimitása hosszú távon stabilizálódik, és a nép azonosulása a politikai projekttel folytonosan megerősödik.

Roosevelt beszédének e szakasza a hegemonikus politikai retorika további példája, amely a társadalmi igények és az állami válaszok összekapcsolásán keresztül építi a politikai identitást. A szövegben a *„jövőképünk többet tartalmaz, mint ígéreteket”* kijelentés az üres jelölő szerepét tölti be, amelyhez a társadalom különböző csoportjainak konkrét szükségletei kapcsolódhatnak, így egy koherens politikai jelentéssé alakul. Roosevelt a munkavállalók, gazdálkodók, a segélyezettek és a közösségek konkrét problémáira reflektál, azaz az egyéni tapasztalatokat politikailag artikulált narratívává szervezi, ezzel a különböző társadalmi csoportok identitásait egyesíti a New Deal projekt köré.

A beszédben a folyamatos ismétlés, a *„természetesen továbbra is”* formula és a *„csak most kezdtünk el küzdeni”* kifejezések a folyamatosságot és a politikai cselekvés elkötelezettségét hangsúlyozzák. Ez a retorikai stratégia erősíti a politikai blokk narratíváját:

Roosevelt nem csupán ígéreteket tesz, hanem a korábbi és jelenlegi cselekvés összefüggésében legitimálja a programot, megerősítve a hegemonikus pozíciót a Demokrata Párt és a New Deal politikai identitása számára.

Az állami intézkedések részletezése, mint a munkakörülmények javítása, a gyermekmunka eltörlése, a monopóliumok felszámolása, a közlekedés és lakásfinanszírozás fejlesztése, a mezőgazdasági reformok, a társadalmi igényeket konkrét politikai célokká alakítja. Ezzel Roosevelt az üres jelölőket, mint a „biztonság”, „méltányosság”, „béke”, a konkrét intézkedésekkel tölti meg tartalommal, lehetővé téve a társadalom különböző csoportjai számára, hogy azonosuljanak a politikai projekttel. A segélyezették védelmére tett hangsúly pedig morális keretet ad a politikai identitásnak, amelyben a kormány a társadalom szolidáris részét képviseli, szemben a korábbi kormányzat közömbös vagy kegyetlen megítélésével.

Roosevelt beszédének utolsó szakasza a hegemonikus politikai projekt érzelmi és ideológiai beteljesülését demonstrálja. Ebben a részben a politikai narratíva nem csupán konkrét cselekvési programra fókuszál, hanem az erkölcsi és kulturális keretbe ágyazza a New Deal célkitűzéseit. Az oktatás, a fogyatékkal élők és az idősek védelme, a fogyasztói érdekek biztosítása, valamint a vásárlóerő állandósítása mind olyan konkrét intézkedések, amelyek lehetővé teszik, hogy a különböző társadalmi csoportok azonosuljanak a politikai projekttel. A „*csak most kezdtünk el harcolni*” ismétlődő formula itt is a folyamatosságot és az elkötelezett cselekvést hangsúlyozza, amely a hegemonikus pozíció megerősítését szolgálja.

A hegemonikus elemzés szempontjából ez a szakasz azt mutatja, hogy Roosevelt a New Deal projektet nem csupán politikai programként, hanem morális és kulturális keretként is artikulálja. A program céljainak társadalmi elfogadottsága a különböző csoportok konkrét igényeit és értékeit integrálja a politikai narratívába, miközben a nemzetközi és erkölcsi dimenziók megerősítik a Demokrata Párt hegemon pozícióját. Így a beszéd végső üzenete, azaz béke, igazságosság és közösségi felelősség üzenete nem csak politikai cél, hanem ideológiai konszolidáció is, amely lehetővé teszi, hogy a New Deal társadalmi bázisa és politikai identitása hosszú távon stabil maradjon.

III. 5. Vallás szerepe a beszédben

A beszédet folyamatosan átszövik bibliai utalások és konkrét idézetek, ami lehetővé teszi Rooseveltnak számára, hogy az amerikai társadalom vallásosságára építve erősítse hegemon

pozícióját. Akárcsak a bibliai szereplők, ő és követői Isten akaratát képviselik. Két idézet különösen szemlélteti ezt a stratégiát: a „*Béke a földön, jóakarát az emberekhez*”, amelyet Rooseveltt a demokrácia alapelveként értelmez, valamint a Próféta szavainak saját cselekedeteire vonatkozó értelmezése: „*Mit kíván tőled az Úr – csak azt, hogy igazságosan cselekedj, szeresd az irgalmasságot, és alázatosan jársz Istennel.*” Laclau megközelítése szerint ezzel Rooseveltt az amerikai ember hitére támaszkodva építette fel saját hegemoniáját, a vallásos diskurzusra alapozva legitimizálva vezetői szerepét.

IV. Konklúzió

Összességében jól látható, hogy bár Ernesto Laclau elsősorban a *Hegemonia és radikális demokrácia. A marxizmus dekonstrukciója és A populista ész* című műveiben a 20. század végi és 21. századi politikai folyamatokat elemzi, valamint elméleti útmutatást ad a latin amerikai baloldali mozgalmak számára, koncepciói mégis kiválóan alkalmazhatók korábbi történeti korszakok vizsgálatára is. A Madison Square Gardenben elhangzott 1936-os Rooseveltt-beszéd elemzése világosan mutatja, hogy a populista hegemoniaépítés diskurzív logikái – az üres és lebegő jelölők működése, az egyenértékűségi láncok megteremtése, valamint az antagonisztikus határképzés – már a New Deal korszakában is egyértelműen azonosíthatók, és meghatározó szerepet játszottak a politikai közösség újjászervezésében.

Továbbá még jelentősebbé teszi a többség megteremtésének szerepét az, hogy napjainkban egyre több gazdasági szakértő mutat rá arra, hogy a válságból való kilábalást nem elsősorban a konkrét intézkedések, hanem a társadalom újjáépülő bizalma segítette. Jó példa erre George Selgin amerikai közgazdász nemrég megjelent könyve, a *False Dawn: The New Deal and the Promise of Recovery, 1933–1947*, amelynek egyik fő állítása szerint a New Deal intézkedései 1933 és 1940 között mintegy 60–70 százalékban inkább semleges vagy kifejezetten ártalmas hatást gyakoroltak a válság kezelésére. Ugyanakkor azáltal, hogy a társadalom többségét hosszú távon egy közös megoldási irány mögé szervezték, ezek a politikák jelentősen hozzájárultak a következő évtizedek gazdasági fellendüléséhez. Mindez tovább erősíti Laclau tézisét, miszerint a politikai siker hosszú távú alapját nem elsősorban a szakpolitikai hatékonyság, hanem a társadalmi többséget egyesítő diskurzív keret megteremtése és fenntartása adja.

A beszéd elemzése továbbá rámutat arra is, hogy Laclau elmélete nem csupán válságkörnyezetben vagy radikális politikai kontextusban érvényes: stabil demokratikus körülmények között működő pártok számára is értelmezési keretet kínál arra, miként

léphetnek ki regionális vagy korlátozott társadalmi beágyazottságú pozícióikból, és hogyan teremthetnek többségi támogatást, akár hegemon szerepet. Ehhez azonban Laclau logikájának megfelelően elengedhetetlen a társadalmi igények pontos felismerése és azok diskurzív összeszervezése egy közös politikai identitássá. Roosevelttel példája világosan mutatja, hogy a politikai vezetők akkor képesek tartósan kiszélesíteni támogatói bázisukat, ha képesek különböző csoportok sérelmeit és reményeit egységes kollektív narratívába integrálni.

Etikai demokrácia

Az arányos rendszerek, erkölcsi fékrendszerek és a demokratikus stabilitás viszonya

Bevezetés:

A 21. század demokratikus válsága újfajta kihívás elé állítja a demokratikus politikai rendszereket. A hidegháború lezárása után a liberális demokrácia sokáig történelmi csúcspontnak tűnt, ahogy azt Francis Fukuyama (1992) klasszikus tézise megfogalmazta. Mára azonban egyre nyilvánvalóbb, hogy a demokratikus rendszerek – még a legstabilabb nyugati államokban is – súlyos legitimációs válságon mennek keresztül. Sokan a populizmus feltámadását és az illiberális rendszerek reneszánszát az egyes államok politikai hanyatlásának, apátiájának tudják be. Az én nézetem szerint sokkal inkább egy morális és etikai társadalmi változásnak vagyunk a tanúi, ami változások az emberek demokráciába vetett hitét és a demokratikus államforma szükségességének kérdését kezdi ki.

A demokratikus rendszerek működése nem pusztán jogi-institucionális kérdés, hanem erkölcsi gyakorlat is. Igaz ez nem egy teljesen újkeletű gondolat, ebben a tanulmányban én mégis arra tennék kísérletet, hogy hogyan lehetne jogi és rendszerszintű követelményeket támasztani a politikusaink felé, hogy a demokráciáknak ne csak jogalapja, hanem erkölcsi fedhetetlensége is legyen.

A demokrácia életképességének feltétele, hogy a politikai szereplők és a társadalom közös normarendszeren osszák meg a hatalom korlátait – vagyis, ahogyan Hannah Arendt (1951) írta, a hatalomnak csak addig van legitimitása, amíg azt közös valóságként élik meg.

Amikor ez a morális szerződés megszűnik, a demokrácia intézményi keretei kiüresednek, és a politikai közösség a cinizmus, illetve a többségi önkény csapdájába zuhan. Ennek a tanulmánynak többek között a célja, hogy az arányos és többségi rendszerek közötti hagyományos politológiai vitát kiegészítse az erkölcsi fékrendszerek elméletével, nem csak, mint szociológiai kérdésként, hanem mint megoldható jogi és rendszerszintű változást kíván mutatni. Egy lehetőséget a demokráciák morális tisztaságának megszilárdítására.

Amellett érvelek, hogy a demokrácia stabilitását nem a választási rendszer típusa határozza meg, hanem a politikai etika ereje: a bizalom, az önkorlátozás és az erkölcsi felelősség gyakorlata. Az „Etikai Demokrácia” fogalma e három elem intézményesítését jelenti, és választ kínál arra, miként lehet a demokráciát megvédeni önmaga romboló tendenciáitól és ezekből a tendenciákból, miként faraghat előnyt.

Elméleti háttér – Arányos és többségi rendszerek, erkölcsi alapok

A politikatudomány történetében az arányos és a többségi rendszerek közötti vita szinte egyidős a modern demokrácia gondolatával. Arendt Lijphart (1999) a konszenzusos és a majoritárius demokráciák különbségét az állami hatalom megosztottságában látta. Az arányos rendszerek több

szereplőt engednek a döntéshozatalba, míg a többségi rendszerek a „hatékonyság” érdekében centralizálnak.

A 20. század azonban bebizonyította, hogy egyik sem önmagában garancia a stabilitásra.

Juan Linz (1978) szerint a demokratikus válságok oka nem a struktúra, hanem a szereplők viszonya a normákhoz. A Weimari Köztársaságban a pártok nem tekintették szentnek a demokratikus játékszabályokat, így azoknak komoly jogereje nem volt és éppen emiatt volt olyan könnyű megkerülni őket, a fékek hiánya, illetve az azokkal szemben felmutatott apátia volt az, amibe véleményem szerint belebukott.

Hasonlóképp Levitsky és Ziblatt (2018) az Egyesült Államok példáján mutatták be, hogy a demokrácia akkor hal meg, amikor a politikai elit megszegi a „reflexív önkorlátozás” normáját, vagyis a győztes nem hajlandó veszíteni. A demokrácia tehát erkölcsi rendszerként viselkedik, sokkal inkább erkölcsi, mint intézményes alapon. Nem az a kérdés, hány párt jut be a parlamentbe, hanem hogy az elit és a társadalom mit enged meg ezeknek a pártoknak és mit vár el tőlük. Amikor ez a közös erkölcsi horizont eltűnik, akár az arányos, akár a többségi rendszer torzulhat autokratikus irányba, habár a veszélyesebbnek én a többségi rendszereket látom, mint arra később ki fogok térni ugyanis, ott a szélsőségek nem nyíltan veszik fel a versenyt a hatalomért, hanem a háttérben történő politikai térnyeréssel emésztetik fel meglévő, centrista vagy egyéb pártokat és mire a szavazó feleszmél, hogy ez már nem az a párt, nem az a program amire ő szavazott, addigra már késő. A döntést meghozta.

Ezt a torzulást nevezem a tanulmányban erkölcsi erózióknak – a demokrácia rejtett, de végzetes bomlási folyamatának.

Weimar, Olaszország és az erkölcsi összeomlás kapcsolata

A Weimari Köztársaság gyakran kerül elő a „túlzott arányosság” hibájaként, ám ez félreértés. Sheri Berman (2019) kimutatja, hogy a bukás nem a választási rendszer, hanem az erkölcsi konszenzus hiányának következménye volt. A német pártok többsége (beleértve a konzervatívokat és a szociáldemokratákat is) a demokráciát taktikai eszköznek, nem pedig értékközösségnek tekintette. Az alkotmányos rendet így nem védték, hanem eszközként használták, a politikai közösség nem osztotta többé a „vesztesek méltóságának” elvét, amely nélkül egy demokratikus rendszer nem maradhat fenn.

A másik klasszikus példa az olasz fasizmus hatalomszerzése, Benito Mussolini 1922-es hatalomra jutása után a választási rendszer megváltoztatásával legitimálta a fasizmust. Ezt a fajta választási rendszer manipulációt azóta is sok populista illiberális politikus és párt is alkalmazta, vagy próbálta alkalmazni több kevesebb sikerrel, persze azóta még sosem akkora mértékben, mint azt Mussolini tette. Az 1923-as Acerbo-törvény értelmében a választáson győztes párt a szavazatok 25%-ával is megkaphatta a parlamenti mandátumok kétharmadát. Ez a „többségi illúzió” (majoritarian illusion) a demokratikus intézményeket azonnal kiüresítette, a parlamenti pluralizmust a „hatékonyság” nevében felszámolták, a többségi elv az autokrácia jogi alapjává vált. Tehát itt is láthatjuk, hogy a többségi elv, ugyan gyakran éppen arányos rendszerekből fejlődik ki, mégis veszélyesebb hatalomgyakorlási és megosztási forma. És mi okozta itt ezt a fajta úgymond könnyű alkotmánymódosítást? Az intézményes fékek hiánya, vagy azok teljes figyelmen kívül hagyása, ha az

erkölcsi fékek az önkorlátozás vagy politikai méltányosság hiányoznak, az előbb többségi, majd autoriter jellegű illiberális, fasiszta vagy neo-fasiszta államformákhoz vezethet szélsőséges esetekben.

A weimari és olasz példák tehát két, látszólag ellentétes, de morálisan azonos végkimenetelű történetet mesélnek el az egyikben a túlzott fragmentáció, a másikban a centralizáció vezetett diktatúrához, ám mindkettőben az erkölcsi közösség hiánya volt a kiváltó ok.

Az angolszász és közép-európai tapasztalat

Az Egyesült Államok és az Egyesült Királyság példája gyakran szolgál a stabil demokrácia mintájaként. Valójában azonban mindkét ország a morális erózió jeleit mutatja. Steven Levitsky és Daniel Ziblatt (2018) szerint az amerikai politikai rendszer válsága nem az alkotmány hibájából fakad, hanem abból, hogy a pártok elvesztették a „reciprocal forbearance” az önkorlátozás kölcsönösségének normáját.

A republikánus és demokrata tábor közötti bizalmi deficit olyan mély, hogy a politikai kompromisszum fogalma gyakorlatilag eltűnt. A kétpárti logika, amely korábban kiszorította a szélsőségeket, mára önmagában termeli újra őket a szélsőségeség „belső” politikai erővé vált a mainstream pártokban.

Az Egyesült Királyságban is hasonló helyzet alakult ki. A Brexit a többségi logika kudarca, a „népakarat” abszolútumává emelése a parlamentáris pluralizmus rovására érvényesült. A konzervatív párt radikalizálódása és a Labour belső megosztottsága együtt vezetett oda, hogy a politikai racionalitás helyét az identitáspolitiká és morális pánik vette át. A parlament immár nem politikai eszköz, hanem vallási, hagyomány és etikai csatatér. A politikusok nem azt keresik, hogy a tények függvényében milyen megoldást és azzal milyen szavazópolgárokat lehet megszólítani, hanem hogy melyik oldal áll nyerésre az identitásháborúban és a dezinformációs nemzetközi konfliktusokban. Ez is azt bizonyítja, hogy a kétpárti majoritarizmus, valamint a first-past-the-post (elsőként a célvonalban) rendszer éppúgy képes a szélsőségeket integrálni, mint az arányos képviselőtöredékesség, ha nem veszélyesebben és láthatatlanabban. De végső soron, mind az arányos, mind a többségi demokrácia az erkölcsi fékek hiányában válik önpusztítóvá.

A közép-európai régió ezzel szemben hibrid állapotban került, kiváltképpen a 2010-es választási időszak óta, amit tekinthetünk akár egy posztkommunista betegségnek is, ami úgy tűnik akár egy pár nyugati országra is áterjedhet, csak enyhén másképp, vegyük csak példának Németországot és az Afd felemelkedését. Magyarországon, Lengyelországban és részben Szlovákiában vagy Csehországban a populista pártok a demokratikus legitimitás nyelvét használva bontották le a fékek és ellensúlyok rendszerét, hasonlóan a fent említett Mussolini módszerhez csak sokkal csendesebben, kevésbé elnyomva a szabad hangot. Kim Lane Scheppele (2018) ezt „autokratikus legalizmusnak” nevezi: az alkotmányos forma megtartása mellett a tartalom és a demokratikus erkölcs és etika felszámolása.

A magyar politikai rendszer 2011 utáni átalakítása például papíron arányos, valójában azonban a választási körzetek torzítása és a központi erőforrások egyenlőtlen elosztása miatt többségi autokráciává válik.

A lengyel eset pedig azt mutatta meg, hogy az intézményi pluralizmus önmagában nem elég, ha a politikai kultúra nem honosítja meg az önkorlátozás normáját. Igen hamar visszafordultak azok az egyébként kiemelten demokratikus folyamatok, melyeket a századfordulón még Nyugat-Európában

ünnepeltek, mindezek oka: nincs társadalmilag kialakult demokratikus etika. Külön figyelmet érdemel a francia elnöki rendszer és annak jelenlegi válsága, ahol Emmanuel Macron távozásával újra felszínre került a V. Köztársaság paradoxona, az elnöki rendszer egyszerre biztosít stabilitást és koncentrálja a hatalmat. Ez több okból is egy érdekes kérdés és úgy látom, hogy a közép-kelet európai minták után terjednek ott is a politikai események. Amennyiben a francia rendszer nem központosítana ekkora hatalmat az elnök kezében sokkal kevésbé lenne kérdéses ki lesz a Macront követő vezető. Marine Le Pen és a Nemzeti Tömörülés erősödése a francia modell „túlzott elnöki súlyának” mellékhatása a politikai váltógazdálkodás gyengül, a társadalom polarizálódik, és a szélsőjobb a hatalmi úr haszonélvezője lesz. A francia rendszer abból a szempontból is rámutat, hogy ugyan arányos parlamentarista rendszer, a probléma forrása nem az, hogy a szélsőjobb ne adj isten többséggel bekerül, hanem az, hogy ez a többség szélsőjobbba elnöki hatalmat eredményezhet, ami nem fogja helyesen reprezentálni a nép valós véleményét és kérdések merülnek fel a következő választások és alkotmánymódosítások tisztaságát illetően.

A francia példa így egyszerre figyelmeztetés és tükör: a demokrácia ereje nem a központi hatalomban, hanem a morális pluralizmusban rejlik.

Az Etikai Demokrácia modellje

Az Etikai Demokrácia fogalma nem új államformát, hanem egy erkölcsi-kulturális elvet ír le, amely a demokratikus rendszer stabilitásának feltétele. Lényege, hogy a politikai döntéshozatalban az intézményi pluralizmus mellé erkölcsi pluralizmus társul: a hatalomgyakorlás legitimációját nem csupán jogi, hanem etikai mércék is korlátozzák, olyan értelemben, hogy a demokrácia értékeinek egy empirikus, objektíven mérhető rendszerek is felülvizsgálják, ne csak a bíróságok.

Ez a modell azokat a hiányokat próbálja orvosolni, amelyek Weimartól a mai populista kormányzatokig minden demokráciát fenyegetnek és amellyel minden demokratikus állam időszakonként küzd valamilyen formában. Lényege a fair play és a számonkérhetőség.

A koncepció kulcselemei az alábbiak:

1. Intézményi pluralizmus, mint erkölcsi alapelv

A klasszikus hatalommegosztás (törvényhozás, végrehajtás, igazságszolgáltatás) mellett a 21. századi demokráciáknak szükségük van morális ellenhatalmakra is. Ez nem erkölcsi cenzúrát, hanem intézményesített önreflexiót jelent olyan szervezetek, tanácsok, szakmai testületek és civil szervezetek hálózatát, amelyek képesek etikailag mérni a kormányzati döntések társadalmi következményeit.

Egy ilyen intézmény lehetne például egy Etikai Tanács, amely független, átlátható módon működő testületként minden törvénytervezethez, vagy annak meghozatala után etikai hatásvizsgálatot készítene. Feladata nem a döntéshozatal megakadályozása, hanem a demokratikus elveknek megfeleltethetőség, a törvénymódosítások előre alkotmányba foglalt demokratikus alapoknak a megfelelési vizsgálata.

Az Etikai Tanács javaslatai nyilvánosak lennének, és kötelezően szerepelnének a parlamenti viták dokumentációjában, avagy a parlamentnek számításba kellene vennie a véleményt egy külön ülésen, hogy felülvizsgálják valóban helyes döntést hoztak-e. Ez a mechanizmus visszaállítaná a politikai lelkiismeret szerepét a közéletben és bevonná a polgárokat a döntéshozatal menetének megismerésébe, ezáltal növelve a demokratikus öntudatot.

2. Erkölcsi hatásvizsgálat, a döntések következményeinek kulturális mérlege

A modern demokráciák döntései gyakran csak gazdasági, jogi vagy biztonsági szempontból kerülnek elemzésre, miközben a társadalmi-morális következmények láthatatlanok maradnak. Az erkölcsi hatásvizsgálat bevezetése azt jelentené, hogy minden jelentős politikai döntés esetén mérni kellene:

- milyen hatása lesz a társadalmi bizalomra,
- növeli-e a politikai részvételt,
- gyengíti vagy erősíti-e az intézményi függetlenséget,
- hozzájárul-e az igazságosság és a méltányosság kultúrájához.

Ez a koncepció Arisztotelész (i. e. 4. sz.) phronészisz (gyakorlati bölcsesség) fogalmára épít, a jó kormányzás nem a törvények sokaságától, hanem az erkölcsi mérlegelés képességétől függ az én olvasatomban ez úgy hangzik: a kormányzás minősége az embercsoportok életére és kultúrájára gyakorolt döntések hatásának minőségétől függ.

3. Bizalmi index – a demokrácia egészségi mutatója

A demokrácia stabilitásának legjobb mérőeszköze nem a GDP, hanem a bizalom. Habermas (1981) kommunikációelméletéből kiindulva a politikai közösség ereje a kommunikatív racionalitásban rejlik, más szóval abban, hogy a vitákban részt vevők elhiszik-e egymásról jóhiszeműségüket. A bizalom nem érzelem, hanem politikai tőke.

Ezért az Etikai Demokrácia egyik innovatív eleme lenne egy úgynevezett Bizalmi Index, amely kvantitatív módon mérné, mennyire bíznak a polgárok az intézményekben, a politikai pártokban és egymásban. Az index csökkenése automatikusan aktiválná az Etikai Tanács felülvizsgálati mechanizmusát. Ily módon az erkölcsi válságok korai stádiumban felismerhetők lennének. Egy olyan rendszert képzelnék el, amelyben félévente közvélemény kutatások alapján átlagolt értékeket számítanánk ki és ezekkel meghatároznánk, hogy melyik párt mely döntései vezettek vagy vezethettek a demokráciát romboló etikai romláshoz. Ezt az adatot nyújtják be az etikai tanácsnak, akik valamilyen megrovással, szankciókkal és szélsősége esetekben parlamenti kizárással is akár rendbe szedhetnék a pártokat. Természetesen a populizmus megmutatta, hogy az ilyen intézményekben is könnyű bizalmatlanságot kelteni, tehát e mellé egy széleskörű oktatási reform is kellene, hogy csatlakozzon, ami bevezetné a demokratikus értékek, alkotmány és a filozófia alapjainak oktatását, legalább középiskolás korban. Továbbá az aktuális pártoknak mind bele kell egyezniük és elfogadniuk az úgymond aktuális játékszabályokat.

4. Pluralizmus, mint erény, nem akadály

A pluralizmus nem kell, hogy gyengeség legyen, lehet egy paletta, ami megmutatja nekünk az emberek egy adott országban milyen gondokkal küzdenek. Mint azt korábban írtam láthatóvá teszi a szélsőségeket és tudjuk, hogy pontosan hányan tolnak ezekbe az irányokba. Így a problémát időben fel tudjuk ismerni a pluralizmus jóvoltából és a beépített etikai fékekkel hamar orvosolni is tudjuk

őket. A 20. századi többségi demokráciák abban tévedtek, hogy a politikai hatékonyságot a gyors döntéshozatalban, nem pedig a többségi bölcsességben keresték.

A pluralizmus elismerése azt jelenti, hogy a konfliktusokat nem kerülni, hanem kezelni kell ahogyan Arendt (1951) is írta: „a politika lényege nem az egyetértés, hanem a közös világ megőrzése a különbségek ellenére.” Ez a modern demokráciák alapja és ha ezt nem tartjuk, illetve tartatjuk be valamilyen formában akkor hamar összedőlhet.

Az Etikai Demokrácia ezzel visszavezetné a pluralizmust az erkölcsi jelentéséhez, nem politikai megosztottságot, hanem közösségi sokszínűséget, vélemény palettát jelent, ahol az értékdiverzitás nem csupán veszély, hanem biztosíték és eszköz is éppen a zsarnokság ellen.

Az Etikai Demokrácia alkalmazhatósága

E modell nem kíván utópisztikus lenni, hanem egy kiegészítő reformprogramot teremti, amely illeszkedik az Európai Unió demokratikus kereteihez és a nemzeti szuverenitás elveihez.

Közép-Európában különösen fontos lenne a morális intézményesítés elindítása:

- Magyarországon az Etikai Tanács bevezetése visszaállíthatná a törvényhozás bizalmi deficitjét;
- Lengyelországban az igazságszolgáltatás függetlenségének védelmét erkölcsi dimenzióval egészíthetné ki;
- Szlovákiában a korrupció elleni küzdelmet az etikai mérlegelés új alapokra helyezhetné.

Nyugat-Európában pedig, például Franciaországban és az Egyesült Királyságban a modell hozzájárulhatna a politikai pártosz helyett a párbeszéd kultúrájának helyreállításához, természetesen a helyi sajátosságok és erősségek megőrzésével, erősítésével. Az Etikai Demokrácia így nem csupán ideológia, hanem erkölcsi technológia, a demokratikus stabilitás eszközrendszere lehetne, amely az intézményi bürokráciát megbízhatóvá teszi.

Kisebbségi képviselet az Etikai Demokrácia modelljében:

Mivel a modell alapja az arányos rendszerekből és azok hiányosságainak pótlására irányuló orvoslásból fakad így megkerülhetetlen témának tűnik a kisebbségek helyzetéről és védelméről szót ejteni.

Na de miféle kisebbségekre gondolok is én? Az én olvasatomban egy etikus, egészséges demokráciának nem elég az elismert nemzeti kisebbségeknek egy-egy token helyet biztosítani a parlamentben. Minden kisebbségek reprezentálni kell, amely az adott nemzeten belül megüti egy bizonyos arányossági minimumot, Magyarország esetében ez lehetne mondjuk tíz-húszezer fő. Tehát gondolok itt a: vallási, nemzeti, nemi-szexuális és egyéb kisebbségekre, hiszen mindezeknek külön igényeik és nehézségeik vannak minden országban.

Ha továbbra is a magyar példánál maradunk akkor itt például a parlament bővítése mondjuk ötszáz főre lehetővé tenné, hogy biztosítsunk a legnagyobb kisebbségeink számára legalább ötven főt, akiknek biztos helye lenne a parlamenti üléseken és egyenrangúként szólalhatnának fel egyes ügyekben, törvény javaslatokban, stb. Így biztosíthatunk egy ellensúlyt a kisebbségeket kirekesztő törvények ellen. A jelölteket a parlamenti választásokkal párhuzamosan lehetne tartani, ahol olyan

emberek lennének csak jogosultak szavazni akik valamilyen módon bizonyítják az adott kisebbséghez való tartozásukat vagy a helyi kisebbség vezetősége, melyek megyénként lennének felosztva kiállít nekik egy szavazati engedélyt valamely kritériumok alapján, katolikusoknak például amennyiben egy templomi közösség aktív tagja és valamennyi időn keresztül részt vesz annak programjain, a helyi közösség vezetője kisebbségi szavazói jogosítványt állíthatna ki a részére.

A kisebbségi képviselők többségi szavazás útján, melyet az ötven tagú testület tart nyújthat be adott törvényjavaslatokra felülvizsgálati kérelmet, mely az Etikai Tanács asztala elé kerülnek, akik független és az alkotmányhoz illeszkedő elvek és törvények szerint vizsgálják ki, mennyire felel meg az adott ország etikai elveinek.

Következtetés: Az erkölcsi minimum, mint a demokratikus maximum

A demokrácia válságát nem lehet kizárólag intézményi eszközökkel megérteni vagy megoldani, 20. századi tapasztalatok, mint a Weimari Köztársaság bukása vagy Mussolini fasizmusa valamint a mai populista rendszerek arra figyelmeztetnek, hogy a politikai stabilitás nem az alkotmányos szövegekben, hanem az emberek erkölcsi reflexeiben gyökereznek.

A rendszer működőképessége mindig attól függ, hogy a szereplők hajlandók-e korlátozni saját hatalmukat, és képesek-e a politikát a közösségi felelősség terepének, nem pedig morális harcmezőnek tekinteni, ezekkel a változtatásokkal, erre nem csak kérnénk a politikai szereplőket, hanem köteleznénk is. Az erkölcsi minimumok betartása és betartatása stabilizálná a demokratikus rendszereket.

Az Etikai Demokrácia modellje tehát nem jogi reformterv, hanem erkölcsi rekonstrukciós javaslat, a politikai pluralizmus erkölcsi újraértelmezése olyan közös minimumot hozna létre, amelyben a demokratikus ellenfelek nem ellenségként, hanem partnerekként létezhetnének. Ez az „erkölcsi minimum” a demokratikus társadalom legfőbb erénye és nem egyetlen ideológia uralmát jelenti, hanem a másik fél emberi méltóságának feltétlen elismerését.

A 21. század politikai valósága, a szélsőségek újjáéledése, a bizalomválság és az információs manipuláció új normatív választ követel, e válasz nem a régi rendszerek visszaállítása, hanem a morális innováció a politikai kultúra olyan átalakítása, amely a felelősséget, az átláthatóságot és a méltányosságot nem pusztán elvárja, hanem mérhetővé és betart-tathatóvá teszi.

Ahogy Habermas (1981) írta, a demokrácia nem pusztán intézmény, hanem kommunikációs gyakorlat: az a képesség, hogy az emberek szabadon vitázhatnak, és közben nem pusztítják el egymást. Ezt a gyakorlatot fenntartani csak akkor lehet, ha a társadalom képes etikailag reflektálni önmagára, ha a vita mögött ott húzódik az az erkölcsi bizalom, hogy a másik is a saját közösségünk része.

Az Etikai Demokrácia tehát nem a liberális vagy illiberális rendszerek alternatívája, hanem a morális alapjuk helyreállítása. Olyan politikai paradigma, amely felismeri: a demokrácia nem a tökéletes rendszer, hanem az egyetlen, amely képes önmagát javítani, ha van elég bátorsága szembenézni saját erkölcsi határaival.

Ez az írás mesterséges intelligencia segítségével készült, lektorálási és kutatási feladatokban nyújtott segítséget.

Irodalomjegyzék:

ARISZTOTELESZ – Politika, Osiris Kiadó, 2022-es javított kiadás (Ford.: Szabó Miklós)

Vonatkozó részek: – Könyv III. 1–7. fejezet → pp. 73–118
(államformák, erény, alkotmányosság)

Hannah Arendt – The Origins of Totalitarianism, Harcourt / Penguin Classics, 2017-es kiadás
Vonatkozó részek:

- Part 3. “Totalitarianism” → pp. 389–475
- Chapter 13–14 → pp. 407–468

Sheri Berman – Democracy and Dictatorship in Europe, Oxford University Press, 2019
Vonatkozó részek:

- Chapter 6: “Weimar Germany” → pp. 145–172
- Chapter 7: “Interwar Breakdown” → pp. 173–205

Levitsky & Ziblatt – How Democracies Die, Crown Publishing, 2018 hardcover
Vonatkozó részek:

- Chapter 1: Fateful Alliances → pp. 1–28
- Chapter 2: Gatekeepers → pp. 29–62
- Chapter 3: The Guardrails of Democracy → pp. 63–100

Juan Linz – The Breakdown of Democratic Regimes, Johns Hopkins University Press, 1978
Vonatkozó részek:

- Chapter 1: Introduction → pp. 3–40
- Chapter 2: Legitimacy and Crisis → pp. 41–75

Arend Lijphart – Patterns of Democracy, Yale University Press, 2012
Vonatkozó részek:

- Chapter 1: Democratic Patterns → pp. 1–24
- Chapter 2–3 (consensus vs majoritarian models) → pp. 25–64

Kim Lane Scheppele – Autocratic Legalism, University of Chicago Law Review, Vol. 85(2), 2018

Vonatkozó részek: – Entire article → pp. 545–583

Habermas – Theorie des kommunikativen Handelns, Suhrkamp Verlag, 1981

Vonatkozó részek: – Band 1, Kapitel 1–2 → pp. 1–68
(kommunikatív racionalitás, bizalom)

Yascha Mounk – The People vs. Democracy, Harvard University Press, 2018

Vonatkozó részek: – Chapter 1–3 → pp. 1–78

Enyedi Zsolt – Demokratikus visszacsúszás Közép-Európában, Köz-Gazdaság, 2020/4.
→ pp. 3–18

Körösényi András – A magyar demokrácia három szakasza, Politikatudományi Szemle,
2013 → pp. 7–34

Tóth Csaba – A hibrid rezsimek természetrajza, Athenaeum, 2019 → Chapter 2–3 → pp.
45–102

Impresszum:

Kiadja: POLIP Egyesület

ISSN: 3094-3434

Főszerkesztő: Harmati Ferenc

Szerkesztőbizottság: Dr. Nyirkos Tamás, Harmati Ferenc, Németh Flóra Fanni

Felelős kiadó: Németh Flóra Fanni

Kiadás helye: Budapest

Megjelenik: félévente

Webhely: <https://polipegyesulet.hu/meduza>

E-mail cím: info@polipegyesulet.hu